

Tartu Ülikool
Sotsiaal- ja haridusteaduskond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Katrin Kallis

KAUGVANEMATE ARVAMUSED, HOIAKUD JA VÕIMALUSED OMA
KOOLIEELSES EAS LAPSE ARENGU TOETAMISEKS SUHTLEMISE KAUDU

bakalaureusetöö

Juhendaja: Inger Kraav

Läbiv pealkiri: kaugvanem suhtlejana

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Inger Kraav (PhD)

.....

Kaitsmiskomisjoni esimees:

Irja Vaas (lektor)

.....

Tartu 2014

Resümee

Kaugvanemate arvamused, hoiakud ja võimalused oma koolieelses eas lapse arengu toetamiseks suhtlemise kaudu

Avalikus meedias on kajastatud kodust pikemaajaliselt eemal töötavate vanematega perede olukorda, kus lapsed jäetakse hooletusse ja ei arvestata lapse arenguks vajalike tingimustega (Luik, 2007; Läänesaar, 2008; Seil, 2008a; Mereste, 2009). Põhiliselt on kajastatud koolis käivatel lastel esinenud probleeme (Läänesaar, 2008; Seil, 2008a; Mereste, 2009). Käesolevas uurimuses keskendun koolieelses eas lastele, kelle vanematest vähemalt üks töötab pikemaid perioode kodust kaugel või välismaal.

Töö teoreetilises osas annan ülevaate lapse ja tema lähedaste suhetest ja suhtlemisvõimalustest ning nende mõjust lapse arengule. Kirjeldan lapsele soodsat kasvukeskkonda ja perekonna vajalikkust. Samuti annan ülevaate varasematest uuringutest ja siiani meedias käsitletust, millised on puudujäägid kaugvanematega perede laste arengus ning psühholoogide ja lastekaitsetöötajate soovitusi probleemide vältimiseks ja parandamiseks.

Uurimuses kasutasin viie kaugvanema küsitlemiseks poolstruktureeritud intervjuud ja tulemused sain sisuanalüüsi teel. Uurimuslikus osas kirjeldan kaugvanemate suhtlemisviise oma koolieelses eas lastega nii eemal viibides kui ka kodus olles. Erilist tähelepanu pööran kaugvanemate ühistegevustele oma lastega. Püüan välja selgitada kaugvanema arvamusi positiivse vanemluse seisukohast, kus vanem peab tagama lapsele igakülgeks arenguks hoolitseva, enesekindlust andva, vägivallavaba, tunnustava ja suunava keskkonna. Vestluses vanematega palusin neil ka rääkida, milliseid lastekasvatamisega seotud raskusi nad tajuvad ja kuidas neid leevendada püüavad.

Tulemustest selgus, et koolieelses eas laste kaugvanemad peavad väga oluliseks eelkirjeldatud kasvukeskkonna kindlustamist ja püüavad vaatamata oma töö eripärale veeta võimalikult palju aega koos lapsega tema arengu toetamiseks ja kodusoleva vanema füüsilise ja moraalse pinge vähendamiseks.

Märksõnad: kaugvanem, koolieelses eas laps, suhtlemine, kohanemine, lapse jaoks soodne kasvukeskkond, kaugvanemlusest tulenevad probleemid

Abstract

Opinions, attitudes and possibilities of parents in temporary labour migration to support their preschool child's development through communication

There has been a lot of discussion in the media about the situation of the families of parents in temporary labour migration, where children are neglected and their needs for development have not been taken into account (Luik, 2007; Läänesaar, 2008; Mereste, 2009). The main problems pointed out appear with children going to school (Läänesaar, 2008; Seil, 2008a; Mereste, 2009). Current study focuses on younger children (0 – 7 years) whose at least one parent works farther away from home or abroad for longer periods of time.

In the theoretical part I give an overview of the relations and possibilities of communication of the child and his relatives and also the impact it has on them. I describe the favorable growing environment for the child and the necessity of the family. Furthermore, I give an overview of the studies conducted earlier and also what has been discussed in the media so far – the shortages in the development of the children with a long-distance parent and the recommendations, made by psychologists and child protection workers, to avoid and fix the problems.

I used a semi-structured interview to question five parents in temporary labour migration and got the results through content analysis. The research part focuses on the ways parents communicate with their children when away from home and also when they are at home. I particularly pay attention to the activities parents do with their children. Moreover, try to find out the opinions parents have towards positive parenting, where a parent must provide a caring, confidence-giving, violence-free, approving and guiding environment for the comprehensive development of the child. While having a conversation with the parents I asked them to talk what kind of difficulties they detect and how they try to soothe them.

The results show that parents with younger children value highly the growing environment described earlier. Despite their work's peculiarity, they try to spend as much time as possible with their child to support his development and also, to reduce the physical and moral tension the parent who stays at home might have.

Keywords: long-distance parent, preschool-age child, communication, adaption, favorable growing environment for the child, problems related to long-distance parenting

Sisukord

Resümee	2
Abstract.....	3
Sissejuhatus	5
<i>Mõisted</i>	5
<i>Teoreetilised lähtekohad</i>	6
<i>Lapse areng</i>	6
<i>Laps ja kasvukeskkond</i>	7
<i>Positiivne vanemlus</i>	8
<i>Lapse vajadused ja õigused</i>	8
<i>Perekond</i>	9
<i>Perekond kui kasvukeskkond</i>	9
<i>Välismaal/eemal töötav vanem ja vanemlikud kohustused</i>	11
<i>Ülevaade uurimustest</i>	13
<i>Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused</i>	17
Metoodika.....	17
Valim.....	17
<i>Mõõtevahendid</i>	18
<i>Protseduur</i>	19
Tulemused	20
<i>Taustaandmed</i>	20
<i>Suhtlemine</i>	21
<i>Kohanemine</i>	25
<i>Mured ja probleemid</i>	28
Arutelu	31
Tänu sõnad.....	34
Autorsuse kinnitus	34
Kasutatud kirjandus	35
Lisad	

Sissejuhatus

Ühiskonnas kehtivaid käitumisnorme ja väärtushinnanguid ei saa kirjutada seadustesse. Eesti Vabariigi seadustes välja toodud lapsevanema õigused ja kohustused annavad vanematele võimaluse otsustada, kuidas kasvatada oma last nii, et see ei kahjustaks last ja tema hakkama saamist ühiskonnas täiskasvanuna.

Teemavalikul sai määravaks päevakajalisus ja olulisus, et välismaal töötava vanema perekonnast eemalolek avaldab lapsele kahjulikku mõju (Seil, 2008a) ja süvendab peresisest ebastabiilsust (Klaus, 2008). Selleks, et vanemate võõrsil tööl käimine oleks lastele võimalikult valutu, tuleks enne välismaale siirdumist kodune igapäevane elukorraldus hästi läbi mõelda (Seil, 2008b). Uurimisprobleem tulenes sellest, et Statistikaameti andmetel on teinud 2013. aastal 5,9% Eesti tööealisest elanikkonnast ettevalmistusi välismaale tööle siirdumiseks (Tarum, 2014) ja eeldatavalt ei saa töörande tõttu perest eemalviibivad vanemad igapäevaselt laste kasvatamises osaleda. Uurimusega püütakse selgitada, kuidas toimub eemal viibiva vanema suhtlemine lastega äraoleku ajal ja kodus viibides, et pakkuda lapse arengule ülitähtsat turvatunnet ja soojust.

Töö sissejuhatavas teoreetilises osas annan ülevaate koolieelses eas lapse arengust, lapse jaoks soodsast kasvukeskkonnast ja perekonna ning selle liikmete olulisusest lapse arengu toetamiseks. Teoreetilises osas toetun Urie Bronfenbrenneri (1979) ökoloogilisele sotsialiseerumisteooriale, mis on toeks lapse vajaduste ja lapse sotsialiseerumiseks vajaliku keskkonna mõistmisel.

Mõisted

Koolieelne iga – „imik (laps sünnist kuni aastaseks saamiseni), maimik (laps teisel ja kolmandal eluaastal), koolieelik (koolieelses eas laps, vanuses 3-6/7 aastat)“ (Erelt, 2014).

Kaugvanem – vanem, kelle peres kasvab vähemalt üks koolieelses eas laps ja kes töötab pikemaajaliselt (vähemalt nädal või rohkem järjest) kodust eemal või välismaal.

Perekond – „(abielu)paar koos järglaste ja lähisugulastega, ka üksikvanem lapsega, lapse põhiline kasvukeskkond, kes on ühes leivas olevad, koos elavad, töid ja sissetulekuid jagav inimeste rühm“ (Erelt, 2014).

Positiivne vanemlus /positiivne lastekasvatus – Laste ja perede arengukavas (2011) kirjutatult: „vanemlik käitumine, mille puhul arvestatakse igati lapse huvidega ning mis on hoolitsev ja enesekindlust andev, vägivallavaba, tunnustav ja suunav, seades piire lapse täieliku arengu soodustamiseks“ (lk 17).

Teoreetilised lähtekohad

Teoreetilises osas on püütud erinevatele teooriatele (Erikson, 1974; Bronfenbrenner, 1979) toetudes saada ettekujutus koolieelses eas lapse arengus toimuvast, kui vanem on perioodiliselt pikemaid aegu lapsest eemal. Ülevaate saamiseks on kasutatud erinevaid allikaid.

Lapse areng on bioloogiline protsess, mida mõjutab isiku (lapse) pärilikkus ja kultuur (Butterworth & Harris, 2002). Eriksoni (1974) teooria, mis käsitleb isiksuse arengut kaheksa staadiumi kaudu, toob välja lapsevanema (hoidja) tähtsa rolli lapse sotsiaalses arengus esimeses (kuni 1 aastane), teises (1-3 aastane) ja kolmandas (4-6 aastane) staadiumis.

Esimesel eluaastal on vajalik täiskasvanu pidev vahetu hooldus (Hämäläinen, 2006), mille tulemusena kujuneb väga vajalik seotussuhe (kiindumussuhe) ja turvatunne, teistesse inimestesse ja maailma positiivse suhtumise alus (Kraav, 2006). Turva- ja kindlustunne saab alguse vanema (hooldaja) suutlikkusest rahuldada lapse vajadused kehalise läheduse, nälja ja janu kustutamiseks (Erikson, 1974). Üldjuhul saavutab laps tugevama seotussuhte emaga ja isikutega, kes imikuga palju mängivad ja suhtlevad (Hämäläinen, 2006). Usaldus on üles ehitatud suhete kvaliteedile vanemaga (hoidjaga) (Erikson, 1974) ja puudujäägid kvaliteedis võivad kaasa tuua lapse arengus tagasiminekuid ja negatiivseid tagajärgi lapse hilisemas sotsiaalses ja kognitiivses arengus (Smith, Cowie & Blades, 2008). Lapse kasvades muutub seotussuhe vähem sõltuvaks füüsilisest lähedusest ja avalikust käitumisest ning rohkem sõltuvaks suhte abstraktsetest omadustest (kiindumus, usaldus, heakskiit) (Hämäläinen, 2006; Smith et al., 2008).

Lapse varane psühhosotsiaalne areng mõjutab inimest kogu elu jooksul. Psüühiline ja sotsiaalne heaolu tagab võime arendada iseennast ja annab aluse rahuldavate inimsuhete loomisele (Kraav, 1998). Koostöövõime ja sotsiaalse suhtlemise tugevnemisega tekib võime luua püsivaid suhteid lähedastega ja kaaslastega. Tekivad teadmised ja arusaamad enesest kui ühiskonna liikmest (Lindgren & Suter, 1994). Teisel eluaastal on vajalik mõistlike rutiinsete toimingute sidumine iseseisvusega, mille käigus kujuneb iseseisev „mina“, üle saamine käitumisest tulenevate pettumustega ja sobitumine piirangutega (Kraav, 2006). Täiskasvanute positiivse tagasiside mõjul õpib laps tegema valikuid oma tahtmistes, mille saavutamiseks on vaja pingutada ja millest tuleb loobuda (Hirsijärvi & Huttunen, 1998).

Kolmandast kuni kuuenda eluaasta lõpuni vajab laps täiskasvanu(te) toetust oma loovuse arenguks ja rikastamiseks. Samas on lapsele koolieelsel perioodil vajalik vanema(te) (täiskasvanute) toetust turvatunde loomiseks ja säilitamiseks, kindlaid piire ja selgeid

reegleid, mis pakuvad samas rikkalikult tegutsemisvõimalusi (Kraav, 2006). Lapsed omandavad teadmisi ja oskusi ühiskondlikult struktureeritud tegevustes koos vanematega, teiste täiskasvanutega ja lastega (Cole & Cole, 1993).

Suheldes erinevate inimestega kogub laps teadmisi ümbritsevast keskkonnast, aga eakohase arengu tagab pidev kontakt vanemate (või neid asendavate inimestega). Laps hakkab mõistma, mis on lubatud, mis mitte. Arenevad tahtejõud, fantaasia ja iseloom (Läänelaid, 2011). Uuringute kohaselt toob isade (vabatahtlik) suurem osalus laste kasvatamisel ja kodutöodes kaasa peresuhete kvaliteedi tõusu ja sellel on hea mõju lapse arengule (kõrgem õpimotivatsioon, paremad vanema – lapse suhted täiskasvanueas) (Laste ja perede ..., 2011). Kaugvanemaga peres võib lapse vajadus tiheda kontakti järele kaugvanemaga jääda küll puudulikuks, kuid ühe vanema äraolekul jääb üks lapse kiindumuse objekt siiski koju, seega oht lapse arengule ei ole nii suur.

Laps ja kasvukeskkond. Kasvukeskkonna moodustavad tingimused ja välised stiimulid, mis ümbritsevad ja mõjutavad indiviide. Võrreldes täiskasvanuga, on laps keskkonna mõjudele vastuvõtlikum, kuna lapsel puudub kontroll ümbritseva üle, samuti puuduvad lapsel võimalused, oskused ja kogemused oma keskkonda ise muuta (Võgotski, 1975). Lähtudes Bronfenbrennerist (1979) mõjutavad last esimestel eluaastatel kõige enam just tema eest hoolitsejad ehk kodused (mikrotasand) ja edaspidi lasteaed ja eakaaslased (mesotasand), kus laps viibib. Kaudselt mõjutavad last eksotasand, kuna keskkond, mis mõjutab vanemaid mõjutab ka last ja makrotasand millest mõjutatud ühiskond mõjutab omakorda keskkonda milles laps elab. Seega on laps oma arengus sõltuv ühiskonnast ja täiskasvanutest, eelkõige oma vanematest (Hämäläinen, 2006) ja positiivsed ja negatiivsed muutused last ümbritsevates tasandites toovad kaasa muutused lapse arengus (Bronfenbrenner, 1979).

Kolmandast eluaastast on lapse jaoks oluline täiskasvanu osalemine mängudes. Mängudes imiteerib laps täiskasvanute tegevusi ja suhteid. Täiskasvanu ja lapse vaheline positiivne suhtlemine nendes mängudes õpetab lapsele teiste inimeste (ka laste) soovide ja vajadustega arvestamist (Leppik, 2000). Vanematelt nõuab see pidevat kohalolekut ja suhtlemist lapsega. Samuti vanemate oskust oma tundeid ja väärtushinnanguid väljendada (Hämäläinen, 2006).

Eelkooliealine laps vajab eneseusalduse saavutamiseks ja suhtlemisoskuse arenguks kogemust, et täiskasvanu rõõmustab lapse edusammude üle ja teadmist, et tema seltskond on täiskasvanu jaoks vajalik ja oluline (Kraav, 2006). Lapsevanema(te) eeskujul on erinevaid

kogemusi pakkuval kasvukeskkonnal julgustav omadus nii sotsiaalselt (laps tõdeb, et küsimuste esitamises ei ole midagi halba) kui toetavalt (täiskasvanu poolsed küsimused näitavad lapsele, et temast ollakse huvitatud) (Kera, 2004).

Eesti Vabariigi lastekaitseseadus (Eesti Vabariigi ..., 1992) § 31 ütleb, et last tuleb kohelda kui isiksust, arvestades tema iga, sugu ja omapära. Selleks, et oma last tundma õppida on lapsevanema ülesanne oma lapsega võimalikult palju koos olla ja tegutseda, nt kasvõi igapäevased toimingud, kui selle koosoldud aja jooksul pühendutakse täielikult lapsele. Oluline on vanema oskus olla oma lapsele toeks emotsionaalsel tasandil (oskus ja soov panna ennast lapse olukorda), et kasvõi väheke aru saada lapse mõttemaailmast ja seda toetada (Hämäläinen, 2006). Probleemaatilise lapsepõlvega inimestel on suurem risk olla tulevikus vägivaldsed ja antisotsiaalsed. Nad omavad vaimse tervise probleeme, on madalama intellektuaalse võimekuse ja haridustasemega, suurema majandusliku toimetulematuse ja halva füüsilise tervisega (Laste ja perede ..., 2011).

Positiivne vanemlus. Tänapäeva head vanemlust hinnatakse eelkõige lapse heaolu ja soodsa arengu seisukohalt kuigi arusaamad sellest, mis on lapsele hea, erinevad suuresti. Näiteks nn vabakasvatus võib kergesti võtta sellise kuju, mis ei teeni lapse huvisid ja vanema enda alandamine või elu ülemäära raskeks tegemine lapse heaolu nimel on raskesti mõistetav. Heaks vanemaks olemise nimel ei pea vanem iga hinna eest püüdma olla keegi teine ainult selle nimel, et olla täiuslik vanem (Hirsjärvi & Huttunen, 2005). Oluline on tegutseda järjekindlalt oma väärtuste järgi, sest hea kasvatus annab lapsele võimaluse selgusele jõuda, kes ta tahab olla ja seejärel aitab lapsel enda ja oma eluviisiga rahul olla. Hämäläinen (2006) peab väga oluliseks vanema oskust laskuda emotsionaalselt lapse tasandile ja aimata ette lapse vajadusi.

Vanemaks olemisel ei ole üldiselt aktsepteeritud eesmäärke ja kuna ühiskond ootab vanematelt head vanemlust, võib ühiskond halba vanemlusse üsna jõuliselt sekkuda (Hirsjärvi & Huttunen, 2005). Halva vanemluse näitena võiks tuua näiteks laste (ka koolieelses eas) üksi jätmise. Hämäläinen (2006) toob välja, et oluline on lapse vajaduste täitmise püsivus, rõhutades nii vaimse kui füüsilise mõju võrdsust.

Lapse vajadused ja õigused. Iga inimese individuaalne olemasolu on elu vaieldamatu põhiväärtus (Hirsjärvi & Huttunen, 2005). Kõigil lastel on õigus saada võimetekohast haridust ja oma võimeid välja arendada. Oma võimete väljaarendamine ja saadava hariduse kvaliteet

sõltub suurel määral lapsevanema oskusest oma lapse arengut toetada ja lapse individuaalseid iseärasusi arvestada (Paloheimo, 2008).

Eesti Vabariigi lastekaitseseaduse (Eesti Vabariigi ..., 1992) § 24 järgi on lapse loomulikuks arengu- ja kasvukeskkonnaks perekond. Perekonnaseaduse (Perekonnaseadus, 2009) § 116 järgi on vanematel võrdsed õigused ja kohustused oma lapse (laste) suhtes. Arvestades mõlema vanema võrdset õigust ja kohustust hoolitseda oma laste ja pere eest raskendab kaugvanemaga perede olukorda lisaks ühe vanema pikemaajalisele äraolekule ka koduse vanema või hooldaja suur koormus lapse (laste) eest hoolitsemisel (Laste ja pere ... , 2011). Läänesaar (2008) on öelnud, et vanema ülesanne on lasta lapsel olla laps – võttes vastutuse nii enda kui ka lapse tegude eest, seades lapsele turvalised tegevuspiirid ja võimaldades lapsel kasvada positiivses rutiinis.

Perekond. Tuulik (2006) kirjeldab perekonnaliikmete vahelist suhtlemist, kus arvestatakse teiste pereliikmetega. Tahetakse, suudetakse ja osatakse asju ning sündmusi käsitseda mitte omaenda, vaid ka teiste vaatekohast. „Meie“ – tunne tekib peamiselt perekonna kaudu, kus pereliikmed on üksteisega tihedalt seotud ja suhtlevad omavahel, kus ollakse lapsena armastatud, et olla ise hiljem võimeline armastama (Hämäläinen, 2006).

Perekondlikud negatiivsed tegurid omavad suurt mõju lapse varajasel arenguperioodil ning hilisemas elus võivad avalduda kuritegeliku käitumisena, vaimse tervise probleemidena ja komplekssete sotsiaalsete probleemidena (Laste ja pere ... , 2011). Perekondliku atmosfääri peamiseks kujundajateks on vanemad (abikaasad). Vanemate ja laste vahelised suhted on perekondliku kasvatuse esmaseks aluseks, mille järgi kujuneb laste kujutlus ja mudel nende perekonnaeluks täiskasvanuna (Harris & Morgan, 1991).

Perekond kui kasvukeskkond. Kasvukeskkonnast saab laps baasi edaspidiseks teadmiste omandamiseks ning käitumise kujundamiseks. Kasvukeskkond määrab käitumismudelid sotsiaalses, emotsionaalses ja akadeemilises sfääris vastavalt lapsega tegeleja tüübile (Nugin, 2007).

Autoriteetsetel vanematel (oma põhimõtted käitumise kohta, mida nad võivad lastega arutada, selgitada ning aeg-ajalt muuta) on pigem populaarsed ja prosotsiaalsed lapsed. Autoritaarsete (kindlad reeglid distsipliini ja käitumise kohta, mida ei muudeta) vanemate lapsed on pigem sotsiomeetriliselt tõrjutud lapsed. Minnalaskva kasvatusstiiliga (reeglid selgelt kehtestamata, distsipliin nõuded ei ole järjekindlad) vanemate lapsed kalduvad olema impulsiivsed ja/või agressiivsed (Baumrind, 1971).

Vajalik on suhtuda lapsedesse kui mõistusega indiviidi, mitte olendisse, kelle eest on vaja hoolt kanda. Lapsedesse reageerida tema meeleseisundi järgi, mitte lihtsalt käitumise järgi (Hämäläinen, 2006).

Lapse loovuse areng sõltub vanemate aktiivsest suhtlemisest lapsega. Vanematega ühistel tegevustel osaleval lapsel on võimalus sagedamini vanematega erinevatel teemadel vestelda, mille tulemusena sellised lapsed on enamasti ka ise loovamalt mõtlejad (Nugin, 2007). RISC (*rahvusvaheline seire- ja võrdlussüsteem-International Research Institute of Social Change*) väärtushinnangute analüüs näitab, et lapsega rääkimiseks ja tema ärakuulamiseks on aega üksnes seitsmel vanemal kümnest, kuid ligikaudu neljandik teeb seda harva või ei tee üldse. Emori läbiviidud uuringute põhjal nõustub enamik (90%) eestimaalastest täielikult, et lastega tuleb rääkida samavõrra kui täiskasvanutega. Tegelikku vanemate käitumist arvesse võttes selgub aga, et veerand elanikkonnast on veendunud, et lapse arvamusega ei pea arvestama ja 82% eestimaalastest on väga või pigem veendunud, et vanemad teavad enamasti paremini, mis lapsele hea on (Laste ja perede ..., 2011).

Tähtis on jäägitu pühendumine lapsele kas või mõneks minutiks korraga, kui sellel ajal tehakse just seda, mis pakub huvi lapsele ja mida laps parasjagu teha tahab. Lapsega saavutatakse kontakt eelkõige temaga koos tegutsedes (Luik, 2007). Igapäevased rohked kogemused kodus (ühised majapidamistööd, jagatud minevik ja sündmused, kiindumus ja hoolivus) on väärtuslikud õppimise kogemused, mis loovad lapse baasteadmised inimeste käitumisest ja kultuurimaailmast ning lugemis- ja arvutamisoskusest (Nugin, 2007).

Isade vähest rolli lapsega tegelemises võib põhjendada sellega, et nad käivad rohkem tööl. Samuti tunnevad isad ennast lapse eest hoolitsemisel vähemtähtsana, kuna emasid peetakse selle „ekspertideks“ (nt ainult emad saavad imetada) ja sageli ei loovuta emad ka ise lapse eest hoolitsemist kergesti kellelegi teisele (Smith et al., 2008). Parsonsi rolliteooria järgi on isa roll ülesandekeskne ja ema rolliks on hoolitseda perekonna emotsionaalse õhustiku eest, mis iseloomustab eelkõige familistlikku perekonnakäsitlust. Tänapäeval on selline peremudel asendumas individualistliku perekäsitluse mudeliga, millele annavad tooni naiste tööhõive suurenemine, soolise võrdõiguslikkuse ideoloogia tugevnemine, vabaabielude tavaliseks muutumine ja abielulahutuste arvu kasv (Hirsjärvi & Huttunen, 2005).

Vanavanemate mõju lapselapse käitumisele võib olla kaudne – kuidas nad oma lapselapse vanemaid on kasvatanud ja millise kogemuse on saanud vanemad kasvatusalaselt oma vanematelt. Otsene mõju – kui vanavanem kuulub leibkonda, siis võib ta osaleda aktiivselt ka lapselapse kasvatamises (annab edasi väärtushinnanguid ja infot) või juhib koguni majapidamist. Vanavanem võib olla ka ajutine hooldaja, kui mõlemad vanemad

töötavad. Emotsionaalset tuge võib pakkuda vanavanem erimeelsuste korral lapse ja vanema(te) vahel või kui vanemate endi vahel on lahkkelid (Smith et al., 2008).

Suundumus pisematele peredele, sugulastevaheliste suhete nõrgenemisele ja individuaalsuse kasvule, mis vähendab lapsevanema(te) võimalust pereväliselt inimlikule abile ja toetusele (Mereste, 2009) on hakanud muutuma. Uurimuse kohaselt (Kraav & Lahikainen, 2010) on viimastel aastatel vanavanemate osatähtsus sotsiaalses võrgustikus laste (5-6 aastased) arvamusel kohaselt nii Eestis kui Soomes kasvanud. Sama on täheldatud ka Saksamaal (Mühlfeld & Viethen, 2009), on väidetud, et „kaasajal ongi tekkinud täiesti uus perevorm, multilokaalne mitmegeneratsiooniline perekond, kus ka kaugemal elavate vanavanemate osalemine lapse elus on tihe ja mõjus“ (lk 22-23).

Erinevate lapse kasvatamisega seotud probleemide korral võib mõnigi vanem vahel tunda, et vanemaks olemine käib tal üle jõu, kuid vanemlikest kohustustest pole võimalik auga loobuda (Hirsjärvi & Huttunen, 2005). Tuulik (2006) rõhutab, et vanemad mõjutavad last iga kooselatud tunni ja päevaga, oma harjumuste ja tegudega, oma vigade ja tegematajätmistega, oma armastuse või selle puudumisega. Kaugvanem viibib oma töö tõttu kodust eemal ja sageli puuduvad vanematel võimalused ja oskused hinnata ning organiseerida lapse vajadustele vastavat kasvukeskkonda (Mereste, 2009).

Välismaal/eemal töötav vanem ja vanemlikud kohustused. 2012 aastaks on rändesaldo muutunud võrreldes 2004. aastaga negatiivsemaks, kuna sisserännanute (tagasi saabuvate kodanike) arv suureneb, kuid väljarändajate seas domineerivad nooremad inimesed (nende seas omakorda naised) ja välismaale plaanitakse tööle minna kauemaks kui aasta (Tarum, 2014). Väljarändajate vähene huvi väljarändest ametlikult teada anda on tekitanud olukorra, kus riigil puuduvad tõesed andmed väljarändajate hulga kohta. Sageli ei peeta lahkumist lõplikuks, kuigi eemal viibimine on veninud aastatepikkuseks (Ainsaar, 2011). Tarum (2014) toob välja: „kõigist Eesti elanikest, kellel on kindel plaan välismaale tööle minna või kes on mõelnud välismaale tööle minemise peale (51 600 tööealist inimest Eestis)“ (lk 6),...,63%-l on vähemalt 1 laps. 44% minejatest võtaksid lapse või lapsed kaasa, kuid 56% minejatest jätaks lapse või lapsed Eestisse oma abikaasa/elukaaslase (63%), enda vanemate või vanavanemate (28%) hoolde. 9% lastest plaanitakse jätta sugulaste ja sõprade-tuttavate hoolde või pole lapsevanemad sellele veel mõelnud“ (lk 15).

Kuigi isade pikemaajaline kodust eemal töötamine pole midagi uut (mehed on läbi ajaloo viibinud merel, jahil, sõjas jne,) peetakse viimastel aastatel tõsiseks probleemiks vanema(te) käitumist, kus tööle siirdudes jäävad laps(ed) piisava järelvalveta Eestisse. Põhjust

muretsemiseks annab traditsioonilise peremudeli (erinevad põlvkonnad elavad koos või lähestikku ja abistavad üksteist) asendumine väiksemate peremudelite vastu. Noortel lastega peredel ei ole võimalust (või ei taheta) kasutada lähisugulasi nõuandjate ja abistajatena. Selline käitumine vajab vanemliku vastutuse seisukohast vanemate teadlikkuse tõstmist võimalikest ohtudest lapsele. Samuti kindlamaid käitumisjuhiseid nii perele kui ka kohalikule sotsiaaltöötajale sellises olukorras toimimiseks (Laste ja pere ..., 2011).

Spetsialistide (õpetajad, sotsiaalpedagoogid, psühholoogid, kooli sotsiaaltöötajad ja lastega töötavad lastekaitse- ja sotsiaaltöötajad) hinnangul tekib lastega probleeme eelkõige siis, kui ära on mõlemad vanemad (55%). Sellele järgnes ema äraolek (31%) ja isa äraolek (14%). Samas uurimuses tõid spetsialistid välja ka peresiseste suhete halvenemise sest emad, kes kodumaale jäävad, on tihti närvilised ja stressis, mis mõjutab kogu pere elu. Lapsed tunnevad end süüdlasena, kuna vanema välismaale siirdumise põhjuseks tuuakse vajadust lapsele paremat elu pakkuda (Pärna, Lai & Tulva, 2008). Kodus oleva vanema stressi suurendavad ka vähesed kodus töötamise võimalused ja töökohtade puudus (Riis, 1999).

Enam ohustatud on pered, kus enne ühe vanema välismaale tööle siirdumist esines varasemaid lahendamata probleeme ning lisaks suhteprobleemidele ka majanduslikke raskusi. Välismaale tööle siirdumise tagajärjel esineb ka osade vanemate lahkuminekut, kuna pikemat aega välismaal olles tekivad uued suhted, uus võrgustik ja see võib viia sidemete nõrgenemisele kojujäänutega. Sageli ei suudeta välismaal töötades parandada pere majanduslikku olukorda, mille tulemusena pinged vanemate vahel ei parane ja viimaseks võimaluseks on lahkuminek (Pärna et al., 2008).

Vanema(te) lahkumine välisriiki tööle võib ohustada kiindumussuhte kvaliteeti, mis oleneb vanema(te) oskusest (eemal töötava vanema suhtlemisviisid lastega) ja võimalustest (koduse vanema ja sugulaste puudumine) korraldada kodumaale jääva lapse järelvalvet ja lähedussuhte säilimist. Lapsevanem peab looma lapsele õigusjärgsed võimalused suhelda mõlema vanemaga ja nii sõnade, kui tegudega näitama, et ta on lapse jaoks alati olemas hoolimata sellest, et viibib eemal (vt Põhiseadus, 1992 § 26; Perekonnaseadus, 2009 § 143).

Ühe vanema välisriiki tööle siirdumine mõjutab oluliselt ka perekonna harjumuspärasest toimimismudelit. Enamik kaasaegsetest vanematest ei oma ka oma lapsepõlvest kogemusi, kuidas eemal olles oma ema- või isarolli täita. Kaugvanem ei suuda ette näha eemalviibimisega seotud võimalikke probleeme (Pärna et al., 2008). Mereste (2009) arvamusel ühe vanema eemal viibimine lapsele suuri elumuutusi kaasa ei too, kuna teine vanem lahendab igapäevaprobleeme. Probleemaatilisem on kodunt eemale tööleminek lapsevanemate puhul, kes juba kodus vanemlike kohustustega hakkama ei saa ja loobutakse

täitmast lapsevanema kohustusi tuues põhjuseks pere majandusliku olukorra parandamise. Väiksematel lastel võib vanema pikem äraolek mõjuda arengus tagasiminekuks. Sageli juhtub seda just eriti lähedase vanema eemaloleku tagajärjel ja kui lapsel tuleb kohaneda päris uue inimesega (hoidja). Mugavam on lapse jaoks, kui alles jääb või ema kohustused võtab üle juba varasemast tuttav armastatud isik (näiteks isa või vanaema).

Mereste (2009) soovib perekliima ja laste olukorra parandamiseks või leevendamiseks võimalikult sagedast suhtlemist (telefon, e-mail, Skype). Winterhoff (2010) hoiatab, et sagenenud suhtlemine ilma üksteist nägemata võib sageli viia negatiivsetest kogemustest mitterääkimisele omavahel. Samuti vähendab vastastikkuse tunnustuse ja kiindumuse jagamist, mis võib tekitada hüljatuse tunnet lastel ja täiskasvanutel (kodustel ja eemal viibivatel).

Vanema(te) kodust lahkumine võib tekitada lastes tugevat pinget. Nad võivad hakata tundma ennast ülearuse ja hüljatuna, mis võib väljenduda agressiivses käitumises nii kodus kui lasteaias. Oluline, et vanemad räägiksid lapsele eakohasel viisil teda ees ootavatest muutustest ja selgitaksid ka enda eemalviibimise põhjusi. Vanemate arvamusel, et väiksemad lapsed nagunii millestki aru ei saa ja neile pole vaja midagi selgitada, võib seletusteta jäetud laps toimuva mõtestamisel hätta jääda (näiteks mõelda, et tema ise on halb ja seepärast vanem lahkus). Sageli unustavad vanemad, et ka väiksemad lapsed tahavad maailmast aru saada (Mereste, 2009).

Ülevaade uurimustest

Kaugvanemate suhtlust oma lastega on varasemalt uuritud suuremate uuringute osana. Otseselt eelkooliealiste laste ja kaugvanemate vahelist suhtlust on uurinud E. Viira oma 2011. aastal kaitstud magistritöös.

Rahvusvahelised uurimused. Rumeenia uurimuses (Tomsa, 2010) uuriti psühholoogilisi tagajärgi ajutiselt välismaal töötava pere lastele ja kogu perele. Autor tõdes, et ülemaailmselt ei ole teada, kui paljude laste vanemad välismaal töötavad. Uurija leidis, et sellise elukorraldusega peredes on vaja pere ja laste emotsionaalseks ja sotsiaalseks abistamiseks erinevaid abistavaid sekkumistehnikaid. Selline peresuhe mõjutab emotsionaalselt ja sotsiaalselt negatiivselt kõiki pereliikmeid, kuid eriti neid, kes jäävad koju. Põhjuseks tuuakse suur materiaalne sõltuvus võõrsil töötavast vanemast. Uurija leiab, et kui lapsed saavad vajalikku professionaalset abi siis nende sotsiaalsed ja emotsionaalsed vajadused on rahuldatud võrdselt lastega, kelle mõlemad vanemad on kodus. Uurimuses

rõhutatakse ka, et eriti oluline on tugigruppide abi kõikidele pereliikmetele, nii eemalviibivale vanemale kui ka kodus olevale vanemale aga eriti lastele. Uurimusest selgus, et sellise peremudeli korral on positiivsem tagajärg siis, kui eemalviibivaks vanemaks on isa ja koju jääb ema.

Leedu uurimuses (Vaitekoniene, 2010) selgus, et enamik äraolekutest ei ole dokumenteeritud ja pereliikmed on tõrksad juhtumile tähelepanu pööramise osas, kuna saadakse aru sellise olukorra negatiivsest mõjust lapsele või lastele. Üldsuse vähese teadlikkuse ja pereliikmete tõrksuse tõttu ei saa ega otsi sellised pered professionaalset abi, et aidata lastel perede „lahkuminekuga“ toime tulla. Uurimuses selgus, et vaatamata suurtele vahemaadele pereliikmete vahel on hea suhtluse korraldamine suure tähtsusega lapse heaolu seisukohast. Leiti ka, et emad on enam valmis tegema pingutusi selleks, et kojujäänud lastega säiliks tihe kontakt. Enamikel uuritavatest peredest oli sellise elukorralduse põhjuseks majanduslikud raskused ja lootus peret paremini ülal pidada. Vähe mõeldi aga tagajärgedele, kuidas see mõjutab kodusolijate emotsionaalset ja sotsiaalset tasakaalu. Tõdeti, et reeglina ei oska pered ette näha ega hinnata sellise elukorralduse mõju lapsele ega oska ka suhtlusviise ette ära organiseerida. Kõigist pereliikmetest enam kannatavad sellise elukorralduse juures lapsed, kellele sageli tähendab vanema või vanemate välismaal töötamine stabiilse kodu ja pere lagunemist. Vähese suhtlemise korral lastega sunnib see neid kohanema uue eluviisiga, seda olukorda ise tõlgendama ja leidma enda jaoks vastuseid kõigile küsimustele. Laste hakkamasaamisvõime sõltub nende vanusest, perelt saadavast toetusest, eemaloleku aja pikkusest ja loomulikult nende vanemate pingutustest, kes aitavad sellest raskest perioodist üle saada. Mõningatel juhtudel on leevendavaks asjaoluks, et lapsed on juba varem vanavanematega palju koos olnud ja neil on vanavanematega tekkinud väga lähedased suhted. Uurimuses väitsid peaaegu pooled (48,5%) vanematest, et nende lapsed olid vanema eemal töötamisest löödud ja masendatud. 1/3-l lastest näitas uurimus akadeemilise võimekuse langust, suurenenud viha, kalduvust nutta ja nad loobusid ettevõtmistest ning olid arad. Uurimuses tuli välja, et ema töötamine välismaal põhjustas rohkem (75,1%) muutusi laste käitumises, kui isa eemalviibimine (24,9%). Vanemate arvates muutus laste käitumine positiivsemaks 40%, kuid samas arvati, et see võib olla põhjustatud kodus oleva vanema poolehoiu võitmiseks ja hirmust, et ka teine vanem võib hakata eemal tööl käima. Uurimuses leiti, et kui laps läks vanemaga välismaale elama siis olemasolevad käitumuslikud, hariduslikud ja emotsionaalsed probleemid mitte ei paranenud vaid hoopis võimendusid. Psühholoogid leidsid, et vaatamata vanemate püüdlustele psühholoogilist olukorda

stabiilsemaks muuta, on sellisel elukorraldusel väga pikaajalised tagajärjed tervele perele, sest lapsed võtavad omaks selle peremudeli, mis neil lapsepõlves on olnud.

Eesti uurimused. Eestis on kaugvanemate ja nende lastega suhtlemise teemat uuritud vähe. Pärna (2008) poolt läbi viidud uurimuses küsitleti 136 9 – 17 aastast õpilast ja 37 spetsialisti (sotsiaaltöötajat) 18-st Eestimaa erinevate piirkondade koolidest. Spetsialistide sõnul selguvad juhtumid, kus laps on jäetud üksi koju iseenda hooleks just laste käitumise muutumisel. Kirjeldatavas uurimuses oli põhiliseks sidepidamise vahendiks vanema(te) ja laste vahel telefon (45%). Laste ütluste järgi vajaksid nad vanematega tihedamat kontakti (71%). Samuti kurtsid lapsed, et kodusolemise ajal on vanemad tihti muude tegemistega hõivatud ja nendega saab vähe aega koos veeta (11%). Peresiseste suhete halvenemist nimetasid 22% vastanutest. 47% arvasid, et suhted on jäänud samaks ja 12% lastest nimetasid peresuhete paranemist võrreldes selle ajaga, kui vanemad veel kodus viibisid. 60% spetsialistidest seostab laste käitumishäireid otseselt vanemate äraolekuga, mis saavad alguse süvenevatest pereprobleemidest. Uurimusest selgub, et lapsed ei taha isiklikest ja pereprobleemidest rääkida kolmandatele isikutele vaid otsivad abi ja lohutust pigem omaealistest kampadest väljaspool kodu. Spetsialistide väitel võivad probleemid laste sisemaailmas kaasa tuua lisaks käitumisprobleemidele ka tervisega seotud probleeme: eeskätt pea- ja kõhuvalu, uimasus, depressioon ja isegi kõneprobleemid (Pärna, 2008).

Toiger (2011) on oma magistritöös uurinud ühe või mõlema vanema võõrsil töötamise mõju laste heaolule ja perekonna toimimisele. Analüüsi kaugvanemaga peremudeli mõju lastele, suhteid eemalviibiva vanema(te)ga, peresiseseid suhteid ja toimetulekuga seotud raskusi. Uurimuses kasutati fookusrühmaintervjuud, kus osalesid kaheksa last vanuses 11. – 14. eluaastat. Intervjuude sisuanalüüsi tulemusena toob Toiger välja antud töö teemaga seonduvatest tulemustest, et vähem probleeme lastel tekib nendes peredes, kus vanem(ad) on eemal töötanud terve laste elu jooksul. Positiivne, et küsitletud lapsed suhtlevad oma võõrsil töötavate vanematega pidevalt ja igapäevaselt. Siiski arvasid mõned küsitletutest, et nende vanematega koos veedetud aeg jääb lühikeseks ja vanemate huvi laste tegevuste vastu puudutab põhiliselt igapäevast toimetulekut mitte emotsionaalset tasakaalu. Selline olukord tekitab laste hinnangul ärevust ja igatsust, sest lastele jääb arusaamatuks vanema roll enda elus. Enamus küsitletutest hindasid läbisaamist koduse vanemaga heaks ja isegi paranenuks, kuid mõnede arvates on läbisaamine halvenenud eelkõige vanema ajanappuse tõttu. Kuigi uurimuses selgus, et nendel peredel on alati olemas keegi, kellelt saab tuge ja abi, tundus lastele, et võõrsil töötav vanem on endale võtnud pigem perele rahatooja rolli ja seetõttu ei osale ka kodus olles kodustes toimetustes. Sellest tulenevalt ei jätku lastele aega ka kodus

viibival vanemal, sest suurenenud on koduste tööde koorem. Kokkuvõtvalt toob töö autor välja laste jaoks suurenenud psühholoogilised probleemid, stressi ning lähedastega suhete kaugenemise. Selle tulemusena suureneb risk laste õpitulemuste halvenemisele ja käitumisprobleemide tekkimisele. Sellise pere toimimise mudeli valinud lastega pered ei tunne Toigeri (2011) arvates ennast Eesti ühiskonnas elades ja töötades turvaliselt, seades ohtu nii laste tulevikule, kui ka kogu pere.

Käesoleva tööga seostub enam Viira (2011) uurimus, kus valimi moodustasid 10-ne pere pikemaajaliselt kodust eemal töötavat isa ja kodus elavat ema, kelle peres kasvavad ka **koolieelses** eas lapsed. Uurimus kajastab nende perede kodukasvatuse põhimõtteid, lapse ja vanemate vahelist interaktsiooni sagedust ja kvaliteeti nii isade kui emade arvamuste põhjal. Tulemustest selgub, et töörandega seotud perede isad on lastega tegelemise eemal töötades kaasatud rohkem, kui lähedal tööl olles kuna tunnetavad kodus viibides paremini aja väärtust. Samas tunnistavad nii uuritavad isad kui emad, et selline elukorraldus neile ei meeldi kuna ühistegevusi on peres tunduvalt vähem ja see häirib pereelu igapäevast normaalset toimimist. Ilmnes, et kasvatusküsimustes on kaugvanemad sageli paindlikumad ja leebemad, mis võib kaasa tuua segaduse lastes ja tekitada olukorra, kus lapsed hakkavad vanemat ära kasutama. Selline olukord toob emadele üksinda olles juurde lisaraskusi, et tagada sõnakuulelikkust isade tööl olles. Positiivsena võib välja tuua just maapiirkondade vanemaid, kes tähtsustavad töökasvatust. Isadele olidki uurimuses iseloomulikud füüsilised tegevused lastega. Lapsi, eriti poisse, kaasatakse kodutöösse ja asjade parandamisse. Isad tunnevad huvi laste arengu vastu, märkavad edasiminekuid ja suunavad tegevusi lapse arengu soodustamiseks. Emade ülesandeks on pigem igapäevane rutiin ja hoolitsemine. Täheldati, et emadel on probleeme laste sõnakuulmisega ja seega jääb igapäevaselt neile ka suurem karistaja ja keelaja roll. Viira (2011) eeldas, et isade kodusolemise aeg on põhjalikult planeeritud. Uurimusest aga selgus, et põhiliselt on aeg sisustatud igapäevaste koduste tegevustega ja väärtustatakse just peresiseseid ja kodukeskseid ühiseid tegevusi. Isade eemalviibimise raskusi laste kasvatamisel tajusid rohkem emad. Neile tegi muret laste kurbus isa lahkumise järel. Puudust tunti isade emotsionaalsest ja füüsilisest toest, mis ei mõjuta ainult lapsi, vaid ka kodus olevat teist vanemat. Kodus viibivad emad tunnetasid lisakohustusi ja ainuvastutust lastekasvatamise eest. See omakorda toob kaasa emade väsimuse ja stressi. Uuriti ka suhtlemisvahendite kasutamist isade ja laste/perede vahel eemal olles. Mõnedes peredes kasutati lisaks telefoni teel rääkimisele ka suhtlemist veebi kaudu. Selgus, et peredes, kus selliseid suhtlusvõimalusi ei olnud, esines lastel emotsionaalseid raskusi rohkem, kuna nad ei saanud rahuldada oma lähedusvajadust isaga. Uurimuses selgus, et kodudes, kus isa kodus viibides on maksimaalselt

kaasatud lastega tegelemisse, väärtustasid seda ka emad. Vastandina toob töö autor välja, et isad, kes kodus olles lastega vähe tegelevad ei peakski emade arvates sekkuma kodusse lastekasvatusse ja isa rolliks on põhiliselt pere majandusliku toimetuleku kindlustamine. Selgus ka, et isa, kes lastega vähe tegeleb ei näinud ise suhetes lastega probleeme, kuid intervjuu käigus viitas pidevalt probleemsele lapsele. Isade eemalviibimine ei leidnud antud töös vanemate endi arvates heakskiitu ega poolehoidu.

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Eelpool kirjeldatud teooriates ja uurimuste kirjeldustest lähtuvalt püstitas töö autor eesmärgi selgitada, millised on töörande tõttu ajutiselt kodust eemal viibivate vanemate suhtlemisviisid, suhtlemissagedus ja võimalikud ilmnevad probleemid oma koolieelses eas lapse/lastega suhtlemisel. Soovitakse teada saada kaugvanema arvamust oma lapse/laste kohanemisest igapäevase elukorraldusega vanema eemal viibimisel ja kodus olles. Samuti kaugvanemate tähelepanekuid lapse käitumises toimuvatest muutustest, mis võivad olla tingitud vanema pikaajalisest eemalviibimisest.

Uurimisküsimused:

1. Kuivõrd muudab kaugvanema töökorraldus lapse igapäevast elukorraldust?
2. Milliseid suhtlemisviise kasutavad kaugvanemad oma lapsega kodust eemal viibides ja milline on suhtlemissagedus ja suhtlemisteemad?
3. Kuidas kaugvanem kodus olles lapse ja perega aega veedab?
4. Milliseid muutusi ja probleeme täheldavad kaugvanemad oma lapse käitumises seoses nende pika eemalviibimisega?
5. Kuidas kaugvanemad püüavad lapsi äraoleku ajal (ka enne ja pärast seda) emotsionaalselt toetada?

Metoodika

Valim

Valim moodustus vabatahtlikkuse alusel ning tegemist oli sihipärase valimiga. Uurimuse teemast tulenevalt oli oluline, et uuritav töötaks (või on lähiminevikus töötanud) pikemaajaliselt kodust eemal ja peres kasvaks vähemalt üks koolieelses eas laps. Valimi moodustamiseks jagasin ankeedid kahes kohalikus valla lasteaias (lisa 1) 2013 aasta veebruaris, kus ka ise töötan. Mõlemas lasteaias on kaks liitrühma. Nooremas rühmas käivad lapsed vanuses 1,5-4 eluaastat (teises lasteaias 1,5-5 eluaastat) ja vanemas rühmas lapsed 4/5

eluaastat kuni kooli minekuni. Eelnevalt küsisin luba uuringu läbiviimiseks mõlema lasteaia direktoritelt. Ankeedid jagasin igale perele (kahes lasteaias kokku 42 peret), kelle laps/lapsed (kahes lasteaias kokku 50 last) käivad lasteaias. Kaugvanemate olemasolul peres küsisin nende nõusolekut osaleda uurimuses ja palusin kontaktandmeid individuaalse kontakti saamiseks. Tagastati 33 ankeeti, kus 28 peres ei esinenud kaugvanemlust ja nõusoleku uurimuses osaleda andsid 5 lapsevanemat. Suuliselt keeldus uurimuses osalemisest 2 lapsevanemat. Seega on teada, et kaugvanemaid esines vähemalt 7-s peres, kuna tagasi saamata jäi 7 ankeeti võis kaugvanemaid kahe lasteaia peale olla rohkem.

Kevadel 2014 võtsin ühendust kontaktandmed andnud 5 vanemaga ja leppisin kokku intervjuude läbiviimise ajad. Intervjuud viisin läbi märtsis, aprillis 2014.

Mõõtevahendid

Kaugvanemluse puhul on tegemist igal üksikjuhul erinevate põhjuste, tingimuste, kasvatuskeskkonna ja inimsuhetega. Seega tundus olevat otstarbekas kasutada võimalust koguda intervjuueeritavatelt just seda teavet ja sel viisil, mis igal üksikjuhul otstarbekaks osutus. Seega kasutati uurimuse teostamiseks kvalitatiivset uurimisviisi. Laherand (2008) toob välja, et selline uurimismeetod on suunatud iga üksiku inimese kogemuste, arusaamade ja tõlgenduste mõistmisele ja võimaldab vabamat liikumist ainetiku, selle analüüsi ja tõlgenduste vahel.

Uurimisküsimustele vastuste saamiseks kasutasin poolstruktureeritud intervjuud. Küsimustik (lisa 2) koosneb viiest teemaplokist, kuhu alla kuuluvad küsimused. Esimene plokk koosneb taustaküsimustest, mis on vajalikud tulemuste paremaks mõistmiseks. Küsisin kaugvanema kodust eemal töötatud aega, korraga kodust eemal oldud aega ja tavaliselt kodusveedetud aja pikkust. Teine plokk puudutab vanema arvamusi muutustest lapse elukorralduses seoses vanema pikemaajalise töötamisega kodust eemal. Selle ploki küsimustega soovisin saada vastuseid esimesele uurimisküsimusele. Kolmas küsimuste plokk annab vajalikku teavet vanema suhtlemisviiside ja –korralduse kohta kodust eemal viibides ja soovisin saada vastuseid teisele uurimisküsimusele. Neljanda ploki küsimustega sain teada kaugvanema suhtlemisest ja tegevustest lapsega kodus oleva aja jooksul, et saada vastuseid kolmandale uurimisküsimusele. Viimases ploki soovisin saada vanema arvamust lapse kohanemise kohta seoses oma eemalviibimisega ja võimalikest käitumisiseärasustest, et saada vastuseid neljandale ja viiendale uurimisküsimusele. Lõpetuseks lisasin küsimuse, milles palusin vastajal lisada midagi omapoolset, mida kaugvanem peab oluliseks antud teema kohta

teada anda. Kõige lühem intervjuu kestis 38 minutit ja kõige pikem 56 minutit. Intervjuu salvestati diktofonile. Paremaks tulemuste analüüsimiseks tegin märkmeid intervjuu järgselt. Lühidalt panin kirja vastaja emotsioonid, meeleolu, kõhklused küsimustele vastamisel ja enda, kui intervjuueeri ja jaoks olulise järgnevate intervjuude läbiviimiseks.

Protseduur

Intervjuude toimumise aja ja koha leppisin kokku iga intervjuueeritavaga individuaalselt. Kõik intervjuud toimusid kokkulepitud ajal. Kaks intervjuud toimusid intervjuueeritavate kodus ja kolm intervjuud intervjuueeri ja töökohas ehk siis lasteaia ruumides, kus intervjuueeritava vanema laps käib. Alustasin vestlusi sissejuhatava, uurimistööd tutvustava kokkuvõttega. Selgitasin intervjuueeritavale ülesannet ja palusin luba vestluse salvestamiseks diktofonile. Andsin lubaduse vestluses puudutava info konfidentsiaalseks kasutamiseks ainult antud uurimistöö raames. Eetilistel kaalutlustel esitasin küsimused plokkide kaupa alustades iga ploki esimesest küsimusest ja lastes seejärel vastajal ise teemat arendada ja valida, mida rääkida. Järgnevate küsimuste esitamisel arvestasin juba saadud infoga ja küsimust ei esitanud, kui vastaja oli järgnevat teemat juba piisavalt kajastanud.

Intervjuude läbiviimine nõudis planeerimist nii vastajatelt kui ka intervjuueerijalt, kuna oma töö iseloomu tõttu on kaugvanemad raskesti kättesaadavad ja kodus viibides hõivatud oma perega. Intervjuueeritavad olid avatud ja seega kadus intervjuueerijal esialgne hirm delikaatsete teemade puudutamiseks. Kasutasin aktiivset kuulamist, püüdes verbaalsete ja mitteverbaalsete vahenditega näidata oma huvitatust. Usalduslikust ja vabast õhkkonnast andis märku ka uuritavate nõusolek vajadusel vastata täiendavatele küsimustele. Kõik intervjuueeritavad vastasid kõigile esitatud küsimustele, kuigi intervjuueeri ja märkas mõnede küsimustele vastamisel ebakindlust. Sellisel puhul esitasin täpsustavaid ja julgustavaid küsimusi. Samas hoidusin eetilistel kaalutlustel vanemaga vaidlemisest või tema vastuse täiendamisest, et mitte mõjutada vastaja arvamust ja vanema eneseõigustamist, kui tundus, et vanem ei taha liiga sügavuti minna või tajub hukkamõistu. Uuringu valiidsust püüdsin tagada prooviintervjuu läbiviimisega, milles osales valimisse mittekuuluv kaugvanem. Prooviintervjuu järgselt korregeerisin poolstruktureeritud intervjuu küsimustikku. Objektiivsust püüdsin tagada kõikidele intervjuueeritavatele ühtede ja samade põhiküsimuste esitamisega. Samas jätsin endale õiguse esitada jooksvalt täpsustavaid küsimusi, kui intervjuueeritav oma vastuses ei puudutanud vajalikku infot. Intervjuu järgselt teksti litereerisin ja analüüsisin.

Kvalitatiivse sisuanalüüsi tegemisel kasutasin Mayring'ist (2000, viidatud Laherand, 2008 j) lähtuvat suunatud ja summeerivat sisuanalüüsi. Kategooriate tekitamine ja sellest lähtuv teksti kodeerimine toimus nii deduktiivselt kui induktiivselt. Püstitatud uurimisküsimustest tekkisid esmased kesksed põhikategooriad, milleks on **kaugvanemate suhtlemisviisid ja –sagedus kodust eemal viibides, kaugvanema suhtlemisviisid ja tegevused kodus olles, kaugvanema poolne lapse kohanemist toetav tegevus, kaugvanema arvamus tema eemalviibimisest tekkida võivate probleemidest ja kaugvanema mured kodust eemal viibides**, mille alla paigutati intervjuudest sobivad mõtted. Tekstiga töötamise protsessis läbisin kolm etappi: avatud kodeerimine (igale lausele, mõttele anti märksõna/kood), telgede moodustamine (eelnevatest märksõnadest/koodidest moodustati uurimisküsimuste seisukohast olulised alakategooriad) (näide lisa 4) ja valikuline kodeerimine (alakategooriad koondati ühtsete kesksete kategooriate alla) (Laherand, 2008). Kirjeldatud analüüsi tulemustena koostasın skeem (lisa 5), mille põhjal panin kirja uurimistöö tulemused.

Uurimistöö tulemuste paremaks mõistmiseks esitan intervjuudest välja toodud tsitaadid kursiivkirjas. Andmete anonüümsuse ja intervjuueeritute konfidentsiaalsuse tagamiseks on intervjuueeritavad nummerdatud (lisa 3) ja tsitaadi lõpus viidatud numbriga (näiteks (1)). Tsitaadid on edasi antud otseses kõnekeeles. On vähendatud täitesõnu ja sõnade kordusi, kuid üldjuhul antakse edasi intervjuueeritava kõnekasutust. Litereeritud teksti mõistmise lihtsustamiseks tuuakse esile töös kasutatud transkriptsioonimärkide näited:

/ - kõne rütmist eristuv paus

// - eelmisest pikem paus

alla joonitud – rõhutatult või valjemini lausutud koht

tasa - vaikselt, ettevaatlikult lausutud koht

() – uurija märkused

= - pausi puudumine sõnade vahel (Laherand, 2008)

Tulemused

Taustaandmed

Uuritavates peredes kasvab peale koolieelses eas laste ka vanemaid lapsi. Ühes peres kasvab 4 last, kahes peres 3 last ja kahes peres 2 last. Koolieelses eas lapsi on igas peres üks. Kõige nooremad koolieelses eas lapsed on 4 aastased (kahes peres) ja kõige vanem 7 aastane (vt tabel 1, lisa 3).

Tahtsin teada isade eemal töötatud aega. Seda oli vajalik teada, et saavutada usaldusväärstust teemaga seoses. Selgus, et kõige lühem eemal töötatud aeg oli kolm aastat ja kõige pikem 11,5 aastat. Üks kaugvanem on töötanud eemal erinevatel perioodidel: esimest korda kolm aastat ja vahepealse kodus oleku järel nüüdseks 2 aastat.

... Ütleme // kolm aastat sai pidevalt nüüd oldud. Siis sai ütleme aasta Eestimaal töötatud / aga siis / läksin ikkagi. Selles mõttes Eestimaal tuli see talveaeg peale. Talveaeg on mõõnaperiood siis sai nagu jälle mindud ... (I 3)

Uurisin, kui pikalt tavaliselt töö tõttu kodus käimata eemal viibitakse. Kõige lühem aeg oli nädal (2 vastajat). Teiste vastanute kodust eemal oleku aeg ei ületanud kahte nädalat, kuigi üks vanem on varem töötanud ka kuu aega korraga kodust eemal. Uurimuse seisukohast oli oluline teada ka kaugvanemate kodus viibimise aja pikkust. Kõige lühem aeg oli 3-4 päeva ja kõige pikem nädal. Kokkuvõtvalt on taustaandmed toodud tabelis 1 (lisa 3).

Suhtlemine

Suhtlemine töö. Kaugvanemate intervjuudest eristusid eemalt suhtlemisel järgnevad alateemad: (1) suhtlemisel kasutatavad kommunikatsioonivahendid, (2) suhtlemise sagedus ja kestus (ka kaugvanema kättesaadavus ja lapse soovidega arvestamine), (3) teemad, millest räägitakse (positiivsed ja negatiivsed).

Põhilise (1) **kommunikatsioonivahendina** nimetasid kaugvanemad telefoni (5 vastajat). Kaks vanemat kasutavad suhtlemiseks laste ja kodustega lisaks telefonile ka Skype'i (lisa 3).

... No ütleme, et põhiline on ikka Skype, et selles suhtes ikka hääl ja pilt peab olema, et mitte häälest ma arvan ei piisa ... (I 4)

Kolmel kaugvanemal ei ole töö iseloomust tulenevalt võimalust peale telefoni teisi vahendeid kasutada.

... Kuna töö on selline, et internetiühendust ei ole siis on ainult telefon ... (I 2)

(2) **suhtlemise sagedus ja kestus (ka kaugvanema kättesaadavus ja lapse soovidega arvestamine)**. Selgus, et kõik kaugvanemad suhtlevad koduste ja lastega igapäevaselt ja vajadusel ka tihedamini (vt tabel 1, lisa 3). Pikemad vestlused toimuvad õhtuti.

... ta suhtleb üks pool tundi räägib oma päeva tegemistest ja / et talle selles suhtes nagu meeldib väga, et kui ma helistan. Püüan ikka iga päev. Tavaliselt on ikka nii tund, poolteist on ikka kõned ... (I 3)

Kaugvanem on lapsele kättesaadav enamasti igal ajal telefoni teel kuid kirjeldati olukordi, kui kontakti saamine ei ole võimalik.

... See oleneb ka sellest, et kui ütleme laevas olles ei ole levi siis ei ole lihtsalt see tehniliselt võimalik aga muidu päeva jooksul, kui levi ja kõik on, siis on võimalik ... (I 2)

... no jah siis kui moment tõesti sellist tööd teen et ma ei saa hetkel kohe helistada, lapsega suheldud siis alati ütlen, et helista mulle mingi perioodi jooksul tagasi ... (I 3)

Tulemustest selgus, et lapse vajaduste ja soovidega arvestatakse ja sageli on vestluse toimumisel abi ka kodus olevast vanemast või teistest pereliikmetest.

... Jah, meil ongi pigem see, et jääb see küsimuse pool, et kas sa tahad täna rääkida, kui tuleb „jah“ siis räägib, kui „ei“, ei sunni peale. Aga laps ise nagu otsustab selle suhtlemise ... (I 2)

... Aitas kaasa-täpselt nii oligi, et näiteks ta (abikaasa) helistas tööle mulle, kui mind ei olnud hetkel aga seal oli see, kes võttis vastu // siis ütles, mis kellast ma olen nagu olemas siis ta helistas tolle kellaajal ja siis rääkis minuga noh meie asju ja siis pärast alati oli nii, et tahad lastega rääkida andis toru ära ja siis rääkisid ära ... (I 1)

Selgus, et kolmes peres oskavad lapsed ka iseseisvalt võtta ühendust kaugvanemaga.

... meil ongi nagu selle põhimõttega, et on laste tupp kohe pandud arvuti, et kui tahavad suurem plika alati nagu kodus on kolmest või peale trenni, et kui tahad suhelda siis saavad helistada, et ei ole mingi alati kellegi taga ootamine. Lihtsalt telefoniga märku andmine ... (I 3)

... Saab ise ka hakkama. On selles suhtes jah asjalik ... (I 4)

(3) teemad, millest räägitakse (positiivsed ja negatiivsed). Tulemustest selgus, et põhiliselt räägivad lapsed vanematele päeva jooksul toimunud positiivsetest sündmustest, enda päevastest tegevustest ja saavutustest nii lasteaias, kui kodus. Samas kirjeldasid kaks vanemat, et negatiivsetest sündmustest lapsed rääkida ei taha.

... issile on vaja näidata neid saavutusi, tahab rääkida siis telefoni teel, kui on hästi väga hästi kõik läinud või on mingi emotsionaalne sündmus olnud ... pigem kui on paha tuju siis ta/ noh ei räägigi telefoni teel ... (I 2)

... ta räägib lihtsalt, et vanaema tegi ja õde tegi ja ema tegi midagi ja mina tegin, ärkasin ja ongi see et, ta räägib sulle päeval, mis ta toimetand on või lasteaias teind. Sihuksed nagu sündmused kõik ära tavaliselt, et tal on see/ selline suhtlemisviis ... (I 3)

Suhtlemine kodus. Jagunes tulemuste põhjal kahte suuremasse gruppi: (1) aja kasutamine, mis hõlmab endast organiseerimist ja lapse soovidega arvestamist kodus

veedetud aja jooksul. Selle alapeatüki alla koondasin ka intervjuude käigus välja tulnud traditsioonilised tegevused, mida kaugvanemad koos lapsega kodus olles teevad. (2) tegevused, kus antakse ülevaade milliseid tegevusi kaugvanemad kodus lapsega teevad. Püüdsin teada saada kuivõrd kaasavad kaugvanemad koduste tegevuste juures lapsi, et võimalikult palju aega koos veeta.

(1) aja kasutamine. Nelja kaugvanema kirjeldustest selgus, et eelnevalt plaane kodus veedetava aja kasutuse kohta lapsega ei tehta. Pigem võetakse n-ö aeg maha ja püütakse olla võimalikult palju koos lapsega kaasates last ka igapäevaste tegevuste juures. Kaugvanemad pidasid tähtsaks lihtsalt lapsele kättesaadav olemist.

... vahest isegi midagi mängisime ja siis joonistasime palju koos / ja / noh sellised / lihtsalt koos olime, sellel asjal on oma väärtus nagu et mitte nii, et mul just peab olema mingi sihipärane tegevus, mingi õpetlik või mis iganes aga see, et mul on lapsega side, et kui ma olen seal laps on siin, laps võib olla oma asjaga tegeleb mina olen siin kõrval / on näha, et ta nagu / kuidagi noh // ta kuklaga tunneb, et ma olen siin ja tal on hea olla ja ongi korras = ja ta alati võib minu poole pöörduda või mis iganes noh see on vajalik ... (I 1)

Kirjeldati ka lapse jaoks igapäevasest rutiinist erinevaid tegevusi ehk nõ traditsioone, mis toimuvad isa kodusoleku ajal. Üks levinumaid oli seotud lasteaiaga: laps kas ei käinud lasteaias üldse või viis ja tõi teda lasteaiast isa. Enamus (4) lastest eelistasid isa kodus olles veeta aega kodus koos isaga, kuid üks laps eelistas veeta aega lasteaias, kui oli teada, et lasteaias toimus mõni huvitav tegevus.

... Sellepärast ongi, et ta vahepeal lasteaias ei ole, et siis ma nagu veedangi selle noh võimalikult palju aega temaga ... (I 3)

... kindlat asja nagu otseselt ei ole / aga eks see paljuski oleneb ka lapse tujudest ja soovidest, mida ta teha tahab koos ... (I 5)

Kuigi eelpool kirjeldatud aja kasutamine erines lapse igapäevasest rutiinist arvasid kõik vanemad, et üldiselt säilib lapse igapäevane elukorraldus ka nende kodus olles. Seda eelkõige seetõttu, et igapäevase rutiini eest hoolitseb põhiliselt ema. Isad püüavad seda lihtsalt järgida.

... Mmm / arvan, et // rutiin kindlasti säilib = see kodurutiin, mis on sellepärast ema on see, kes selle eest hoolt kannab ja see koormus on emal ... (I 1)

Mõningase igapäevase rutiini muutumise põhjenduseks toodi kodus oldud ajal võimalikult palju lapsega koos olemine, lapse soovidega arvestamine ja ka kodusoleva vanema igapäevase koormuse vähendamine.

... siis emme meil sai / puhata hommikul natukene kauem kui võib seda nii öelda seepärast, et ta nii või naa köögis juba seal siblis noh ... (I 1)

... et ta ei tunneks / et leian aega siis aind et tuues lasteaeda või hommikul siis ongi, et õhtu on nagunii väike paar tundi see periood, et siis ei jõua selles mõttes nagu lapsele korralikult aega pühendada sellepärast ma võtangi nagu aja maha ... (I 3)

(2) tegevustest kodus rääkisid kaugvanemad põhjalikult ja kirjeldasid neid värvikalt.

Kõlama jäi laste kaasamine igapäevastesse töödesse ja ka laste soovidega arvestamine.

... Üldiselt kõiki töid ja tegemisi, mis vajavad nüüd tegemist siis teeme koos. / Talvisel või külmal ajal on puude toomine, mis võtab oma aja /suvel /noh kas seal aiamaal on midagi vaja teha ikka on laps kaasas ja aitab oma jõuga niipalju, kui ta saab. Aga, et üldiselt / enamus aega /sellest ajast, kui kodus oleku ajast veedan koos ... (I 2)

Kuna kaugvanema kodus olemise ajal on vaja teha ka töid, mis ei ole koolieelses eas lapsele jõukohased või on nende jaoks igavad, kaasavad kaugvanemad lapsi ikkagi ka nendesse töödesse. Põhjenduseks toodi lapsele erinevate tööde tutvustamine ja tööharjumuse kujundamine.

... kui kolmas laps oli juba ma ei tea viie-kuue aastane (...) me kõik koos tegime küttepuid, et // oi jummal nad olid nii väsinud pärast õhtuks, et täitsa lõpp. (...) ma / lubasin nendel nagu osaleda ja nad aru said, kui raske see tegelikult võis olla jah / seda enam, et // noh see ei ole lapse töö tegelikult ... (I 1)

... No ütleme jah, pigem sihuksed kergemad et noh poisil on seal samamoodi õue koristamine või riisumine siis on ikka tal seal käru lükata või siis proovib ikka rehaga aidata ja kaevata liiva ja seal kuskil sättida. Eks ta jah võimalikult palju jah. Eks tal ikka mingi hetk kaob niikuinii huvi ära aga noh ikka. Jah püüan ikka võtta. Nagu oma lapsepõlvest alati iga asja vastu eriti huvi / kui sa ei ole seda asja teind siis sul ei saagi huvi tekkida mingi asja vastu, et võimalikult ikka näidata, et õues on ka elu, mitte toas arvuti taga. Et ei oleks nagu võõras see asi, et vähemalt oskab reha õietpidi käes hoida ... (I 3)

Kaugvanemate kirjeldustest tuleb välja ka tegevusi, kus arvestataksegi põhiliselt lapse soovidega. Nende tegevuste käigus on kaugvanem kaasatud just soovist olla koos lapsega.

... Muidugi on raamatu lugemised ja lauamängud, et siis rohkem loomulikult / pööratakse nagu tähelepanu lapse tahtmiste ... (I 2)

... ja kindlasti tund, poolteist kindlasti õues toimetame, kas siis koos liivakastis või siis jalgratta peal noh abiratastega seal aitan lükkan teda või. Siis kindlasti on meil kohustuslik sihuke jalutamistiir ja kui variante on siis sinna / nagu minu ema poole

sinna kindlasti külla vanaema juurde teise autoga sõit ja sihuke tegevus, et võimalikult palju käia ... (I 3)

Kirjeldati ka tegevusi, mida võetakse ette just lapse soovidega arvestades. Põhiliselt hõlmasid need tegevusi väljaspool kodu ja nõudsid eelnevat planeerimist ja arvestamist ka teiste pereliikmetega. Selliseid tegevusi planeeriti, et mitte veeta aega ainult kodus vaid laiendada lapse silmaringi ja veeta aega koos perega.

... et kui on alati ka nagu suurem laps haaratud siis nagu, et mõlemale huvi pakub.

Kinos mingi film on siis on ka samamoodi see kinno minek, et ei ole lihtsalt, et lähme nüüd ja kõik, ikka nagu selles mõttes, et arvesta nagu mõlema lapse puhul ... (I 3)

... Ja noh võimalikult palju nagu käia, et mitte ainult nagu kodus aega veeta, et aega nagu võimalikult huvitavalt ja praktiliselt sisustada ... (I 4)

Kohanemine

Eesmärk oli teada saada kaugvanemate arvamust lapse kohanemisest vanema pika eemalolekuga. Milliseid tundeid väljendab laps kaugvanema kodust lahkudes ja koju saabudes. Tulemusi kirjeldan kolmes alapeatükis: (1) kiindumus suhe, (2) järelvalve ja (3) kohanemise toetamine. Küsitletutest kolm kaugvanemat on kodust eemal töötanud enne koolieelses eas lapse sündi. Seetõttu nad ei ole täheldanud probleeme lapse kohanemisega.

... nad olid nii väiksed, et nende mälu järgi ongi nii, et ma alati nii tööl käisingi noh võrdlusmomenti ei olnud, et ennem isa oli kodune oli nii tipp-topp ja siis vot hakkas niimoodi tööl käima / ei olnud. Siis, kui nendel hakkas see kõvaketas salvestama midagi siis ma juba käisin nii tööl ... (I 1)

(1) kiindumus suhe ilmnas kõigis kaugvanemate intervjuudes, kaugvanemad tajuvad oma kohaloleku olulisust lapse jaoks. Kirjeldasid lapse vajadust nende läheduse järele.

... kui ma tulin / koju siis ta oli minu küljes ja ta magama jäi minu kõrvale ja / lihtsalt mina vaatan telekat (...) mõlemad siis tukume. Mina tukun sellest, et väsin ja tema tukub lihtsalt sellepärast, et isa kõrval turvaline olla hea noh ... (I 1)

Kaugvanemad kirjeldasidki sellist käitumist leppimisperioodina, sest põhiliselt ilmneb klammerduv käitumine just esimesel paaril päeval peale kojujõudmist.

... No väiksema poisi puhul on see, et alati on esimene ja teine päev see leppimise aeg, siis ta nagu / lepib selle olukorraga. Ta ootab ikka mind tagasi ja ta mulle nagu otseselt ei ütle, et ta igatseb ... (I 3)

Kaks vanemat kirjeldasid ka lapse igatsust enne kaugvanema koju saabumist.

... kui oli juba paar päeva minu selle vahetuse lõpuni siis nad juba ootama jäid / nad lausa ootasid. Teadsid, kuna issi tuleb, kuna issi tuleb ja noh / selline ootamine oli.

Järelikut / noh sellest võib järeldada ilmselt, et / puudust nad tundsid kindlasti ... (I 1)

Kuid selgus ka, et enamasti hoiavad lapsed emotsionaalsete probleemide korral siiski emade poole. Samuti eristub selgesti ema vajalik kohalolek lapse jaoks. Isad põhjendavad seda kindlustundega, et emad on kogu aeg lapse jaoks olemas.

... mured põhiliselt on ema kaelas, sest ema on alati olemas. Ma ei oska nagu lapse seisukohast öelda, miks ta on valinud ema aga et ongi niimoodi, et murega minnakse alati emme juurde ... (I 2)

Positiivsena tundusid kaugvanemate jutust kirjeldused, et mõlema vanema kodus olles ei tee lapsed üldjuhul vahet kumma vanemaga suhelda. Põhiliselt puudutas see igapäevaseid vajalikke toiminguid ja tegevusi, kus lapsel oli vaja abi.

... Aga / samas jah kui ta midagi kätte ei saa või midagi siis ta nagu pöördub ka minu poole 100% ... (I 3)

... kui on nädalavahetused, et / siis on see pendeldamine, et ühe külje all teise külje all, et ei ole / siis nagu nähtavat eelistust, et on nagu mõlemad tema jaoks olemas ja kõik on nagu / hästi ... (I 4)

Samas tuli välja, et mängimisel ja aja veetmisel kasutasid lapsed just kaugvanema abi, sest ema oli igapäevategemistega hõivatud. Samuti eelistasid just väikesed poisid isa, sest isad suutsid täita nende fantaasiaid.

... Võib-olla ongi see, et / mängida saab isaga ajaliselt nagu rohkem / kuna kui isa on kodus siis on need puhkepäevad, ei pea nagu kuhugi minema üldjuhul, et ongi see aeg nagu lapse jaoks. Et emal ei ole aega nii palju mängida õhtul on ikkagi omad toimetused / et just see mängu pool võib-olla jääb rohkem sinna et / isale ... (I 2)

... avastas tema mina saan teha // mänguasju puidust või nii / siis vaatab multikaid ulmeasi seal, mis nagu mänguasja poes ei leia / vot ma tahan seal seda asja. Ja vot laps tahab ja tahab nii, et lausa õnnetu on, et mis sa teed noh, ei ole. Siis tegin puidust siis ta oli nii sõber, et siis isegi emme ütles, et // nüüd ta lausa sinu küljes on, et näed selline sõber, et tegid sellise mänguasja talle ... (I 1)

Kaugvanemad kirjeldasid ka lapse vajadust just neile rääkida oma saavutustest ja näidata õnnestunud tegevusi. Samas jääb ebaõnnestumisel lohutajaks ikkagi ema.

... sellistest praktilisematest asjadest siis on /ohh / issi ikka on / sellised „seda tuleb teha koos ja seda tule vaata“ noh / mis iganes seal näeb kuskil internetis või surfab näeb kuskil mingit asja siis teeb ise järgi siis näitab et noh selline ... (I 1)

... ütleme käsed nagu mingit kindlat tegevust teha, et pesta või midagi siis lõpuks ta ei kuule siis natuke pahandad siis nagu emotsionaalselt ta läheb ema juurde, et „Issi pahandas minuga“ ... (I 3)

(2) järelvalve. Intervjuudest selgus, et kaugvanemad hindavad oma eelkooliealiste laste järelvalvet heaks ja kõik kaugvanemad pidasid loomulikuks, et koolieelses eas lapse hoidjana ei arvestata vanemat last. Selgus, et suuresti aitavad neid teised pereliikmed, vanavanemad ja kogukond. Kõrvalist abi läheb põhiliselt vaja juhtudel, kui keegi on haigeks jäänud või kodusolev vanem peab samuti kodust ära minema.

... Meil on nagu vana-vanaema ja vanaema ka kodus, et alati on nagu lastel, et nagu see ongi see eelis kah, et seal käija, et alati on keegi nagu kodus olemas, et lapsed ei ole kunagi omapead, et alati on keegi vanem inimene kõrval, kes hoolitseb nende eest ... (I 3)

Kaugvanemad kirjeldasid ka enda võimalusi koduseid ekstreemsetes olukordades aidata. Selgus, et kõigil kaugvanematel on vajadusel võimalik väljaspool puhkepäevi koju naasta või võtta lisaks puhkepäevi, kui selleks peaks vajadus tekkima.

... aga kui on vaja / ütleme eraeluliselt on vaja teatud päevi siis ka nii saab korraldada ... (I 5)

Kaugvanemad hindavad kõrgelt teiste pereliikmete abi laste kasvatamise ja hoidmisel.

... Aga / jah ma ei kujutaks ette jah, kui me kahekesi oleksime. Ma täiesti nagu loobuksin sellest. Lapsed ei saa kasvada üksi, et vanem õde peab kasvatama, et sellest ma täitsa välistan selle variandi ... (I 3)

(3) kohanemise toetamine. Kolm vanemat kirjeldasid, et ei ole pidanud oma lastele eraldi mingeid selgitusi oma töö käimise iseloomust andma. Samas ei välista nad võimalust, et lastele on selline pikemat aega kodust eemal viibimine probleemiks ja nad ei oska seda lihtsalt sõnastada.

... lapsed kuidagi algusest peale /on teadnud, et isa nagu käib niimoodi tsüklitega tööl ja siis nad teadsid, kui ma nüüd lähen siis ma kunagi tulen ja niimoodi ja see oli suht valutult noh // tundus vähemalt niimoodi, et mis lapse sisemaailm on, et nemad ei sõnastand seda ... (I 1)

Üks vanem kirjeldas, kuidas ta lohutab vajadusel last enne kodust lahkumist.

... ei ole palju, et magad paar korda ära ööd ja siis varsti olen tagasi ja siis ikka rõhud sellele, et tegevustele, et kui tulen siis teeme midagi huvitavat ja ära kurvasta. Õde ja ema ja vanaema kõik on ja lemmikloomad ja kassid ja koerad ja papagoid kõik

on olemas (muigab), ..., et mõtle minu peale ka, et mina pean igatsen teid veel rohkem ma olen täitsa üks, et mul ei ole emmet ega mitte kedagi ... (I 3)

Mured ja probleemid

Sellesse peatükki koondasin kõik intervjuudest selgunud probleemid ja mured. Tahtsin teada kaugvanemate muresid ja probleeme seoses laste käitumisega ja kuidas nad probleemide korral tegutsevad. Samuti kaugvanemate mured teiste pereliikmete pärast ja ka kaugvanematele endile murettegevad seigad. Tulemused on kajastatud neljas osas: (1) lapse käitumise iseärasused, (2) vanemate probleemid, (3) kaugvanema mured, (4) eemal töötamise põhjused.

(1) lapse käitumise iseärasused. Kuna kõikides peredes kasvab ka koolieelses eas laste kõrval vanemaid lapsi siis ei osanud kaugvanemad seostada laste käitumise iseärasusi nende töötamisega kodust eemal. Arvati, et kõikidel lastel on esinenud erinevatel aegadel käitumuslikke probleeme. Pigem arvavad kaugvanemad, et tegu on ealiste iseärasustega. Küll täheldasid vanemad enne tööle minekut ja koju tulles lapse tujumuutusi. Esines nii suurenenud kontaktivajadust, kui ka vihastumist ja kaugvanemast kõrvalehoidmist. Üks kaugvanem on viimasel ajal täheldanud lapse kummalist käitumist ja püüab selles selgusele jõuda.

... see on viimasel ajal tekkinud, et võib-olla on see kasvamisega, et alati kui ma / ei mõista teda siis tal, kui tal sõnadest puudu jääb siis ta on nagu (heh) toksind mind nagu jalaga või käega, et ta ei löö kunagi kõvasti aga noh „Miks sa nüüd aru ei saa?“ See on nagu selline ma ei tea on viimasel ajal tekkinud. Tal jääb sõnadest puudu, et umbes, et küsid, et „Mida sa sellega mõtled?“ ja siis ongi lõpuks lohvka käega (näitab löömisliigutust) noh jah ega nagu // käitumise poolest muud küll täheldand ei ole / täitsa nagu tavaliselt ... (I 3)

Eelnevalt kirjeldatud kohanemiskustest ja igatsusest tingitud laste erinevat käitumist ei jäetud tähelepanuta. Olukorda püüdsid kaugvanemad leevendada lohutamise ja rääkimisega. Selgus, et enamasti selline lohutamine ja rääkimine aitab, kuid lapse vihahoogude puhul on lohutamise- ja leppimisperiood kestnud edasi ka esimeste telefonivestluste ajal (2 vanemat).

... tema nagu lohutamine muutub nagu noh minu poolt nagu siis tema lohutab mind ise: „Ei ole hullu, et noh sina oled suur mees, et juba kannatad ära kaks nädalat.“ Et see ongi see, et nagu vastupidine sihuke / efekt tekib ja siis lapse puhul unustab ära.

Siis ta nagu mõtlebki korra, et ma olen täitsa üksi seal selles suhtes ta on suurem ja sellest rohkem aru saama hakkand ... (I 3)

Üks kaugvanem kirjeldas juhtumit, kus laste käitumisprobleemid ilmneseid juhul, kui lapsi hoidma kutsuti vanavanem.

... vanaema elas kaugemal siis lapsed ei olnud nii lähedased temaga jah võib-olla. Ja nemad siis juba tundsid noh nagu stressis olid natukene, kui me läksime ära ja vanaemaga seal olid. Vanaema ka tuli siis ta üritas kohe leida kasvatuses miinuseid ja siis ümber kasvatama ja siis viis päeva sellest nagu oh / ma ei tea tekitas pingeid ... (I 1)

Samas on vanemad tänulikud vanaemale abi eest, kuigi märkasid, et lastele ei mõju see hästi.

... Aga selles mõttes vanaema jah / tuli siia ja aitas noh pigem ütleme nii see aitas / meid ta andis meile võimaluse aga lastele see // noh mõjus just aga mitte kõige paremini ma arvan ... (I 1)

Kõik kaugvanemad selgitasid, et lapse igatsust ja kohanemist toetatakse pigem kodus olles veedetud aja ja tehtud tegemistega, et eemaloleku ajal oleks lapsel võimalus meenutada isaga koos tehtut ja isa ootamise aeg tunduks lühem jälle koos tegemise ootamisega.

... et korvata seda, et äraolekut siis ongi see, et ikka oodatakse tagasi positiivselt mitte et nagu et laps sind ootab nagu hea meelega, et nüüd on nagu võimalus käija ja teha ja ... (I 3)

(2) vanemate probleemid. Kaugvanematele teeb eemal olles põhiliselt muret kodus oleva vanema suur koormus (4 vanemat). Samas on koduse vanema hakkamasaamine ka kindlust sisendav ja motiveeriv. Koduse vanema suurt koormust püüavad kaugvanemad vähendada kodus olles lastele pühendudes, kuid siiski tunnetavad isad oma vähest võimalust laste igapäevaste kasvatus ja hoolitsusega tegelemisel. Kõik kaugvanemad kinnitasid, et n-ö koduste füüsiliste probleemide lahendamise pärast nad ei muretse, sest nende lahendamiseks saab kasutada tuttavate abi.

... mind ei ole kodus jaa see on halb nagu aga samas ma teadsin, et seal ei saa midagi juhtuda, kuna ema on tubli ja kõik saab noh tema saab hakkama seal. / Muidugi iseasi, mis talle läks see maksma. Närvid ja siis kindlasti mingid eneseohverdus mingil määral sellepärast, et ega kui sa kolme lapsega üksi kodus oled nädal aega ega sul enda jaoks praktiliselt aega ei ole ... (I 1)

... Et alati ja meil on siin neid sõpru ja tuttavaid ümber suht palju et siiani ei ole küll ühtegi sellist / nagu ütleme probleemi, millest ei ole jagu saand. Alati oleme lahenduse leidnud ... (I 3)

(3) kaugvanema mured. Lisaks murele laste ja kodus oleva vanema suure koormuse pärast vaevas kaugvanemaid ka mure kodu pärast üldse. Muretseti rohkem, kui keegi kodustest oli haige (5 vanemat) ja igapäevaste tööde pärast, mis nõuavad just nimelt „mehe kätt“. Selgus, et lisaks lapsega aja veetmisele pidasid kõik kaugvanemad oluliseks kodus oleva aja jooksul võimalikult palju teha töid, mis vähendavad kodusoleva vanema koormust.

... Selline imelik eripära, et siis, kui ma kodus olin mitte midagi ei juhtund (muigab). Aga tavaliselt, kui ma kodust ära olin (naerab) siis midagi läks katki või mis iganes. See on selline Murphy seadus. Ja sellega / noh pidi lihtsalt leppima ja siis kui tulin tegin asjad korda ja nii ... (I 1)

Kuigi mingil määral kasutatakse vanemate laste abi igapäeva toimetustes selgus, et põhiliselt püüavad kõik kaugvanemad mitte panna suurematele lastele kohustuseks väiksemate eest hoolitsemist. Üks vanem kirjeldas ka vanemate laste abi kodus olevale vanemale.

... vanem poiss lihtsalt oli nagu selles mõttes, et noh nii vana juba, et kui emal oli vaja noh sedasama niinimetatud meestetööd nagu midagi teha siis ta ikka oli võimalik teda rakendada jah. Muidugi ta hea meelega seda ei teind sellepärast, et 15 aastane laps ta juba selline teismeline ja tal on juba omad mingid „multikad“ juba peas ja siis. Aga jah oli võimalus küll ... (I 1)

Selgus ka, et enamusele kaugvanematest piisab enda igatsuse leevendamiseks suhtlemisest kodustega ja nad võtavad eemal viibimist paratamatusena. Kolm kaugvanemat kasutavad igatsuse korral perest tehtud piltide vaatamist.

... Sel juhul päästavad arvutis pildid ... (I 2)

(4) eemal töötamise põhjused. Selle alapunkti alla kogutud andmed selgusid alles intervjuu käigus. Intervjuu lõpus küsisin kaugvanematelt, kas nad soovivad veel midagi antud teemaga seoses lisada neile, kellel ei ole kokkupuuteid ega kogemusi kodust eemal töötamisega ja selliste perede elukorraldusest.

... See graafik nädal ja nädal see on / minu jaoks kõige noh ütleme / kõige / see on kõige pikem aeg, mis ma veel taluksin perest eemal olla nii et suht valutult nagu. Kui vanemad peavad tööl käima kuskil kolm nädalat perest eemal ja siis pärast tulevad nädalaks ajaks või kümneks päevaks koju ja siis uuesti niimoodi siis minu arvates see ei ole normaalne (...) ma arvan, et see on katastroof / kõigile nii nagu abikaasadele, kui laps / vanem nagu suhetele. Noh ühesõnaga / see ei ole normaalne ... (I 1)
... Üks asi on see, et elada ja veeteerida, et millest saab maksud ära maksta ja põhimõtteliselt ongi, kui sul ei ole maalappi ka kus midagi kasvatada (...) kuna Eestis

saaks väga hästi hakkama aga kuna on nagu suur maja siis tahaks ka nagu maja remontida ... (I 3)

... eemal olles me suudame elada ja suudame ka Eestis oleva korteri kinni maksta aga midagi rohkemat perele võimaldada ei saa. Et see on nagu põhiasi ... (I 4)

... Probleem on just see, et koduringkonnast ei leia tööd, et see on sunnitud peale, sunnitud valik (...) kui oleks siit kohapealt nagu noh tasuvat tööd, et ka pere ära toita. Et enamjaolt on need kaugtööd peale sunnitud majanduslikult ... (I 2)

Arutelu

Käesoleva uurimistöö eesmärgiks oli selgitada, millised on töörande tõttu ajutiselt kodust eemal viibivate vanemate suhtlemisviisid, suhtlemissagedus ja võimalikud ilmnevad probleemid oma koolieelses eas lapse/lastega suhtlemisel. Töö autor lähtub arutelus positiivse (hea) vanemluse seisukohtadest (Laste ja perede ..., 2011, Hirsjärvi & Huttunen, 2005, Hämäläinen, 2006), kus füüsilise turvalisuse kõrval peetakse oluliseks lapse emotsionaalset turvalisust.

Uurimuses osalenud kaugvanemad peavad tihedat suhtlemist oma lapsega oluliseks mitte ainult lapse soovidele vastutulemise seisukohast, vaid rõhutavad ka enda vajadust ja soovi (Hämäläinen, 2006) olla kursis lapse emotsionaalsete probleemidaga. Peredes on arvestatud lapse jaoks olulist suhtlemisvajadust pereliikmete vahel. Kaugvanem suhtleb lapse ja perega igapäevaselt ja lisaks püüab olla vajadusel lapsele kättesaadav. Kaugvanema kättesaadavust suhtlemiseks kindlustab koduste abi ja võimaluste loomine lapsel ka iseseisvalt kaugvanemaga ühendust saada. Winterhoff (2010) on kirjeldanud, et telefoni ja meilide teel suhtlemine (suhtlemisel puudub silmside) võib tekitada olukorra, kus välditakse negatiivsetest kogemustest rääkimist. Sellist probleemi kirjeldasid ka kaugvanemad, kellel ei ole võimalik suhtlemiseks kasutada Skype'i. Tulemustest selgub, et lapse jaoks on oluline rääkida oma igapäevastest tegemistest ja saavutustest ja saada sellele tagasisidet täiskasvanult. Oma tegemistest rääkimine ja arutlemine võimaldab lapsel kogeda ja saada teadmisi teda ümbritsevast keskkonnast (Nugin, 2007) ja lapse jaoks on oluline kaugvanema toetav suhtumine lapsesse (Kraav, 2006).

Mitmete autorite (Hämäläinen, 2006; Kraav, 2006; Nugin, 2007) soovitusel võimalikult palju suhelda ja tegeleda lapsega ka igapäevaste tegevuste kaudu leiavad praktilist kajastamist ka antud uurimuse tulemustest. Valdavalt kaugvanemad koju tulles ei planeeri tegevusi, vaid võtavad n-ö aja maha. Nagu Luik (2007) on öelnud: ei ole tähtis tegevused, vaid täielik pühendumine lapsele. Käesolevas uurimuses selgus, et kodus olles on

kaugvanemate põhiline eesmärk olla lapse jaoks olemas. Nagu ka Viira (2011) tulemustes tehakse tegevusi nii lapse soovidega arvestades, kui lapse igapäevaste oskuste ja tegevuste õpetamisele, et toetada lapse arengut (Nugin, 2007). Selle tõestuseks võib lugeda kaugvanemate kirjeldusi kodus tehtavatest tegevustest. Samuti kinnitavad tulemused, et kõigis vastanud peredes viibib laps enamasti kodus koos kaugvanemaga ja käib lasteaias ainult juhul, kui ta seda ise soovib või juhul, kui kaugvanemal on tegevusi millesse lapse kaasamine ei ole tema vanuse tõttu sobilik.

Lapsel tekib seotussuhe inimestega, kes rahuldavad tema füüsilisi ja emotsionaalseid vajadusi ja viibivad lapsega palju koos (Kraav, 2006; Smith et al., 2008). Kaugvanem viibib kodust palju eemal ja tulemused kajastavad, et lapsed igatsevad kaugvanemat ja soovivad kodus olles kaugvanema lähedust. Seega võib järeldada, et lapse ja kaugvanema vahel on tekkinud seotussuhe, kuid seotussuhe võib olla tekkinud ka eelneval perioodil (imikueas), kui kaugvanem viibis rohkem kodus kuigi ka praegusel kodus viibitud aja jooksul pühenduvad kaugvanemad enamuse oma ajast lapsega koos olemisele ja lapse vajaduste rahuldamisele. Samas kajastavad tulemused, et emotsionaalsete probleemide korral eelistavad lapsed ema tuge.

Tulemustest selgub kaugvanemate teadlikkus lapse turvalisest kasvukeskkonnast. Mereste(2009) toob välja perede oskamatus korraldada lapse hooldusega tekkida võivaid probleeme, kus kaugvanemaga perede oskamatusest võivad lapsed jääda piisava hooleta. Kõigis uurimuses osalenud peredes on koolieelses eas lapse igapäevane hoidmine korraldatud viisil, et ka ootamatuste korral on tagatud lapse hooldus (vanavanemad, sugulased, kaugvanema võimalus koju tulla). Mereste (2009) kirjeldab ka olukorda, kus lapse jätmine lapse jaoks võõrama inimese hooleks võib kaasa tuua lapse jaoks ebakindlust ja stressi. Antud uurimistulemustes kirjeldab üks kaugvanematest laste jaoks stressirohket olukorda, kus mitmeks päevaks kutsuti lapsi hoidma vanaema, kellega perel ei ole tihedaid suhteid.

Toigeri (2011) uurimusest selgus, et vähem probleeme kohanemisega tekib nende perede lastel, kus vanem on töötanud kodust eemal kogu lapse elu. Käesolevas uurimuses osalenud kaugvanematest kolm, kes on kodust eemal töötanud juba enne lapse sündi ei osanud välja tuua lapse kohanemisega seotud probleeme. Samas selgus tulemustest, et kõik kaugvanemad tunnetavad mingil määral lastel probleeme enne koju saabumist (vestlused), koju saabudes (vanema läheduse otsimine lapsel) ja enne kodust ära minekut (lapse tujumuutused). Vastajate juttu kõrvutades leidsin siin vasturääkivuse ja ebakindluse, mida võib seletada vanema oskamatusena lapse tasandil probleemi näha (Hämäläinen, 2006) ja vanem tahab ise näha intervjuerijale näidata, et kõik on hästi ja ta suudab äraolekut

kompanseerida. Nugin (2007) toob välja lapse east tuleneva oskamatus probleeme sõnastada. Vestlustel tunnistasid samuti kaks vanemat, et sageli tundub neile, et ei saa oma laste tujumuutustest aru ja seetõttu on neil raskem leida lahendust probleemi kõrvaldamiseks. Kohanemisraskustega toimetulekuks ja lapse/laste käitumise iseärasuste ilmnemisel kasutavad kaugvanemad nii sõnalist (eemal olles ja kodus) kui füüsilist (kodus) tuge lapsele.

Lisaks lapse/laste kohanemisprobleemidele ilmneb käesolevas uurimuses kaugvanemate mure koduse vanema suure koormuse pärast, millele juhivad tähelepanu ka eelnevad uurimused (Läänesaar, 2008; Laste ja perede ..., 2011). Tulemustest selgub, et igapäevaste „mehe kätt“ vajavate probleemide lahendamise saavad kaugvanemad hakkama, kuid koduse vanema suurt koormust saavad vähendada ainult kodus olles ja see tundub kaugvanema jaoks ebapiisav. Samas tuleb uurimistulemustest välja (kaks vanemat on vajadusel valmis loobuma tööst kodust eemal) võimalus koduse vanema moraalse turvalisuse tõstmiseks (Hämäläinen, 2006), et igapäevaselt koos tagada lapsele turvaline kodu ja kasvatus. Kaugvanemad peavad väga oluliseks eelduseks, et nad saavad töötada kodust eemal, just kodusoleva vanema suutlikkust ja tahet koduse füüsilise ja moraalse keskkonna loomisel. Samuti on eelduseks võimalus kasutada vanavanemate tuge ja abi (Smith et al.; 2008) ja on positiivne, et Mereste (2009) arvamus suuremate peremudelite (mitu põlvkonda koos) hääbumisest ei pea selle uurimuse tulemuste puhul paika. Näib, et meiegi oludes on jõudu kogumas uus ajalooline peretüüp: multilokaalne mitmegeneratsiooniline perekond, seni on selle olemasolu kirjeldatud Saksamaal Mühlfeld (Mühlfeld & Viethen, 2009, lk 22). Samade tulemusteni jõudsid ka Kraav ja Lahikainen (2010, lk 171-172) uurides 5-6 aastaste Soome ja Eesti laste lähedaste inimeste ringi.

Töö kitsaskohtadeks võib pidada väikest valimit. Tulemuste üldistamist ja usaldusväärsust vähendab osade kaugvanemate keeldumine uurimuses osalemisest. Puudus võimalus teada saada keeldumise põhjust ja seega võiks arvata, et väljakutse küsimustele vastamiseks võtsid vastu need vanemad, kes usuvad, et on suutnud oma äraolekut kompenseerida abikaasa tubliduse, intensiivse tegevusega kodus viibimise ajal ja lähisugulaste/sõprade lülitamisega mikrosüsteemi. Seega võiks oletada, et on probleeme, mida ei taheta avada ega arutleda, nagu selgub ka Vaitekonieni (2010) uurimusest. Seetõttu ei saa antud uurimuse põhjal teha üldistavaid järeldusi. Käesolev uurimistöö kujunes tunduvalt keerulisemaks kui esialgu tundus. Uurimistulemuste usaldusväärsust oleks tõenäoliselt suurendanud kogenud uurija tehtud intervjuud. Samas leian, et antud kogemus oli minu jaoks uudne ja põnev ning küllap iga uue intervjuueeritava juures oskasin alguses tehtud vigu vältida. Usaldusväärsuse saavutamiseks on võimalik kasutada andmete kogumise aja pikendamist.

Uurimistöö piiratud mahu ja ajaressursi tõttu ei saanud ma läbi viia korduvaid vestlusi, aga püüdsin julgustada iga intervjuueeritavat rääkima võimalikult pikalt ja põhjalikult. Töö reliaablust oleks suurendanud intervjuude litereerimisel, kodeerimisel ja kategooriate moodustamisel kõrvaliste muude lapsega seotud isikute kaasamine ja litereeritud intervjuude saatmine ülelugemiseks ja vajadusel kommenteerimiseks intervjuueeritutele. Eriti kasulik oleks olnud kojujäänud ja lastega igapäevaselt koos olevate vanemate intervjuueerimine. Edaspidi samalaadse uurimuse puhul tuleks tingimata rääkida mõlemate vanematega. Võimalike edaspidiste uurimuste juures oskan aja planeerimisel sellega arvestada.

Kokkuvõtteks võib öelda, et uurimistöö eesmärk on saavutatud. Sain teada kaugvanema suhtlemisviisid ja –sageduse kodust eemal tööl viibides. Samuti kaugvanema tähelepanekud ja arvamused probleemidest ja lapse käitumisest, mis võivad olla tingitud tema kodust eemal töötamisest ja lapse kohanemisest sellise eluviisiga. Positiivne on antud uurimistulemustes kaugvanemate pühendumine ja tahtmine olla kaasatud oma lapse/laste kasvatamisse ja annab alust oletada, et uurimuses osalesid kaugvanemad, kes kuuluvad paremini toimetulijate rühma. Kuigi tegemist on väikesemahulise kvalitatiivuurimusega võiksid selle tulemused olla kasulikud peredele, kus üks vanemaist on pikemaajalisi perioode kodust kaugel, ja lasteasutuse töötajatele, kui hoidu tuuakse kaugvanemate lapsi.

Tänuõnad

Täna neid viit meeldivat ja koostöövalmis kaugvanemat, kes panustasid minu uurimistöösse oma väärtuslikku aega, arvamusi, mõtteid ja kogemusi. Täna Kätlini, Heilit ja Maarjat töö valmimisel sisulisel ja keelelisel osal silma peal hoidmise eest ja töökaaslaste sisukate arutelude eest. Aitäh kursusekaaslastele Siretile ja Annele, kes olid valmis kuulama ja küsimustele vastama, kui oma teadmistest väheks jäi ja motivatsioon kippus kaduma. Eriline tänu perekonnaliikmetele, kes on minusse uskunud, motiveerinud ja alati toetanud.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrektselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

(allkiri)

Kasutatud kirjandus

- Ainsaar, M. (Toim). (2011). Rahvastikumuutused, eluiga ja tervis. M. Lauristin (Peatoim), *Eesti inimarengu aruanne, 2010/2011* (lk 44-65). Tallinn: AS Printon Trükikoda.
- Baumrind, D. (1971). Current patterns of parental authority. *Developmental Psychology Monographs*, 4, 1, 2p.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development*. Harvard: Harvard University Press.
- Butterworth, G. & Harris, M. (2002). *Arengupsühholoogia alused*. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Cole, M. & Cole, S. R. (1993). *The Development of Children*. New York: Scientific American Books.
- Eesti Vabariigi lastekaitse seadus*(1992). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/12850781>.
- Eesti Vabariigi põhiseadus*(1992). Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/633949>
- Erelt, T. (Toim). (2014). *Hariduse ja kasvatusesõnaraamat*. Tallinn: AS Pakett trükikoda.
- Erikson, E-H. (1974). The Life Cycle: Epigenesis of Identity. *Identity: Youth and Crisis*. (lk 91-141). London: Faber and Faber.
- Harris, K. M. & Morgan, S. P. (1991). Fathers, sons, and daughters: Differential paternal involvement in parenting. *Journal of Marriage and the Family*, 53, 431-444.
- Hirsjärvi, S. & Huttunen, R. (2005). *Sissejuhatus kasvatusteadusse*. Tallinn: Erko trükk.
- Hämäläinen, J. (2006). How can one know if parenting is sufficient? S.-L. Läänesaar (Toim), *Environment and upbringing as percept to child's future* (lk 23-37). Põltsamaa: OÜ Vali Press trükikoda.
- Kera, S. (2004). *Üheskoos teel*. Tallinn: Ilo.
- Klaus, K. (2008, 2. veebr). Hing vajab väljakutseks ka väljakutseid ja probleeme. *Pärnu postimees*.
- Kraav, I. (1998). Vanemakasvatuse olemus ja vajadus vanemate kasvatamiseks kaasaegses Eestis. I. Kraav (Toim), *Perekasvatus ja selle teostamise võimalused tänapäeva Eestis* (lk 14-26). Tartu: Tartu HO, EAPS-i Tartu osakond ja Tartu Õppekeskus.
- Kraav, I. (2006). *Lapse areng koolieelses eas ja lapsehoiu erinevad vormid*. Külastatud aadressil http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/kogumik/Lapse_areng_koolieelses_eas_ja_lapsehoiu_erinevad_vormid.pdf.
- Kraav, I., & Lahikainen, A. R. (2010). Peresuhted lapse silmade läbi. I. Kraav, E. Krull, M.

- Taimalu & K. Trasberg (Toim), *Õnnestav õpetus* (lk 164-176). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Laherand, M.-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Laste ja perede arengukava 2012-2020*. (2011). Sotsiaalministeerium. Külastatud aadressil http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Sotsiaalvaldkond/lapsed/lastekaitse/Laste_ja_perede_arengukava_2012-2020.pdf.
- Leppik, P. (2000). *Arendame oma lapsi*. Helmes: AS Võru Täht.
- Lindgren, H. C. & Suter, N. W. (1994). *Pedagoogiline psühholoogia koolipraktikas*. Tartu Ülikool: TÜ Kirjastus.
- Luik, M. (2007). Mõtteid pere ja tööelu ühitamise võimalustest. *Lasteaed, detsember, 2007*. Külastatud aadressil <http://www.lasteaed.net/2007/12/12/motteid-pere-ja-tooelu-uhitamise-voimalustest/#more-197>.
- Läänesaar, S.-L. (2008, Mai 30). Vabakasvatuse ja hooletussejätmise piiril. *Õpetajate leht*.
- Läänelaid, S. (2011). *Terve imiku ja väikelapse hooldus*. Tartu tervishoiu kõrgkool. Külastatud aadressil <http://226996.edicypages.com/et>.
- Mereste, T. (2009). *Vanem(ad) on eemal*. Tallinna Laste Tugikeskus. Külastatud aadressil <http://www.lastetugi.ee/index.php/artiklid>.
- Mühlfeld, C. & Viethen, M. (2009). Familie in der Krise? Familienwissenschaften im Spannungsverhältnis zwischen Zeitdiagnostik und Krisenszenarien. In C. Mühlfeld (herausg). *Bamberger Beiträge zur Sozialpädagogik & Familienforschung, Band 7*. (S. 13-82). Augsburg: Maro Verlag.
- Nugin, K. (2007). *3-6-aastaste laste intellektuaalne areng erinevates kasvukeskkondades WPPSI-R testi alusel*. Tallinn: TLÜ Kirjastus.
- Paloheimo, M. (2008). *Lapsepõlve mõjud*. Tallinn: Varrak.
- Perekonnaseadus(2009)*. Külastatud aadressil <https://www.riigiteataja.ee/akt/130122011022>.
- Pärna, H. (2008). *Ühe või mõlema vanema välismaale tööle siirdumise mõjud lastele ja Peresuhetele*. Publitseerimata magistritöö Tallinna Ülikooli Sotsiaalteaduste Instituut.
- Pärna, H., Lai, K. & Tulva, T. (2008). Vanemate töötamine välismaal – kuidas see mõjutab lapse elu. *Sotsiaaltöö ajakiri 2008/6*. Külastatud aadressil <http://www.sm.ee/meie/valjaanded/sotsiaalto-ajakiri.html>.
- Riis, M. (1999). Lastevanemate kodukasvatuse alased probleemid ajakirjale „Pere ja kodu“ Saadetud kirjade põhjal. I. Kraav, & J. Mikk (Toim), *Haridus ja kasvatusväärtused ühiskonnas* (lk 160-167). Tartu: OÜ Vali Press trükikoda.
- Seil, L. (2008a, 19. märts). Vanemate äraolek jätab lapse hinge jälje. *Sakala*.

- Seil, L. (2008b, 19. märts). Igapäevaelu korraldamine vajab suuremat tähelepanu. *Sakala*.
- Smith, P. K., Cowie, H. & Blades, M. (2008). *Laste arengu mõistmine*. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Tarum, H. (2014). *Eesti tööealise elanikkonna väljarändepotentsiaal aastal 2013*. Poliitikaanalüüs. Sotsiaalministeeriumi toimetised, 2. Tallinn: Sotsiaalministeerium. Külastatud aadressil http://www.sm.ee/fileadmin/meedia/Dokumendid/Toovaldkond/uuringud/Eesti_valjarandepotentsiaal_2013.pdf.
- Toiger, A. (2011). *Lastega perede argipäev, kui üks või mõlemad vanemad töötavad võõrsil*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Ülikooli Sotsiaalteaduste Instituut.
- Tomsa, R. (2010). Psychological Consequences of Temporary Labor Migration upon Children and Family. *Petroleum – Gas University of Ploiesti Bulletin, Educational Sciences Series*, 62, 2, 206-212.
- Tuulik, M. (2006). *Kõlbeline kasvatus*. Tallinn: OÜ Vali Press.
- Vaitekoniene, V. (2010). Temporary Labor Migration and the Children Left Behind at Home. *Lituanus*, 56, 3, 56-65.
- Viira, E. (2011). *Lapsevanemate kodukasvatuse põhimõtted isade töörändega seotud peredes*. Publitseerimata magistritöö. Tallinna Kasvatusteaduste Instituut.
- Võgotski, L. S. (1975). *Thought and language*. Cambridge (Mass.): MIT Press.
- Winterhoff, M. (2010). *Kuidas meie lastest kasvavad väikesed türannid*. Tallinn: Kirjastus Väike Vanker.

Lisa 1

Lugupeetud lapsevanemad!

Olen Katrin Kallis TÜ Sotsiaal- ja Haridusteaduskonna tudeng. Koostan uurimust teemal: „Kaugvanemate põhimõtted, hoiakud ja arvamused oma võimalustest eelkoolialise lapse kasvukeskkonna kujundamisel Tõlliste valla kaugvanemate näitel“. Sellega seoses vajan Teie abi, et välja selgitada Tõlliste valla eelkoolialisi lapsi kasvatavad kaugvanemad. Uurimuses käsitletakse kaugvanemana vanemat, kes korraga nädal või rohkem aega töötab kodust kaugemal (nii kodu- kui välismaal). Kogu uurimuse vältel kogutud andmeid kasutatakse anonüümsetena ja ainult selle uurimuse raames.

Palun vastata alljärgnevale küsimustele (teisele küsimusele võib vastuse kirjutada ka kodus viibiv vanem kaugvanema nõusolekul).

Küsimuste korral saab pöörduda telefonil: 5023188 või e-maili aadressil: katrin.kallis68@gmail.com.

1. Kas Teie peres on kaugvanemat (vanemaid)? Tõmmake sobivale ring ümber!

Jah

Ei

2. Kui vastasite „jah“ palun järgnevalt kaugvanema kontaktandmeid, et võtta Teiega ühendust uurimuse/küsitluse läbiviimiseks. Soovitavalt e-maili aadress, mida kasutate või telefoni number.

e-mail

telefon

Aitäh vastamast! Vastus palun tagastage suletud ümbrikus lasteaia direktori või oma lapse rühmaõpetaja kätte nädala jooksul.

Lisa 2

Katrin Kallis bakalaureusetöö

Kaugvanemate arvamused, hoiakud ja võimalused oma koolieelses eas lapse arengu toetamiseks suhtlemise kaudu.

Intervjuu küsimused

I. Sissejuhatus, taust

- 1.1. Kui kaua (mitu aastat) olete kodust eemal töötanud?
- 1.2. Kui pikalt Te tavaliselt töö tõttu kodust eemal viibite?
- 1.3. Kui pikk on tavaliselt Teie kodusolemise aeg?

II Elukorraldus

- 2.1. Kuidas mõjutab koduste/lapse elukorraldust eemalolek?
- 2.2. Millega on rahul või rahulolematud?

III Suhtlemine töö

- 3.1. Milliseid suhtlemisviise /-vahendeid kasutate koduste/lapsega tööl viibides?
- 3.2. Kui sagedasti kodust eemal olles suhtlete?
- 3.3. Kuivõrd arvestate suhtlemissagedusel lapse valmisoleku/sooviga?
- 3.4. Kirjeldage täpsemalt, millistel teemadel laps Teiega räägib!
- 3.5. Kuidas kodusolija mõjutab lapsega suhtlemist? Mis on positiivset/negatiivset?
- 3.6. Kas laps vajab Teiega suhtlemisel kodusolija abi?

IV Kodune aeg

- 4.1. Kirjeldage, kuidas veedate kodus olles lapsega aega!
 - 4.2. Millisel määral arvestatakse ühiste tegevuste kavandamisel lapse arvamust?
 - 4.3. Kas on kujunenud mingeid tegevusi/traditsioone peres/lapsega kodus olles?
- Kirjeldage!

V Kohanemine

- 5.1. Kuidas Teie arvates on laps kohanenud lahusolekuga?
- 5.2. Kuivõrd ja millisel moel näitab laps välja oma tundeid koju saabudes?
- 5.3. Kuidas käituvad lapsed Teie kodust lahkudes?
- 5.4. Olete märganud tavapärasest erinevat käitumist? Kuidas tegutsete?
- 5.5. Mis teeb ära olles muret?

Mida soovite veel lisada?

Lisa 3

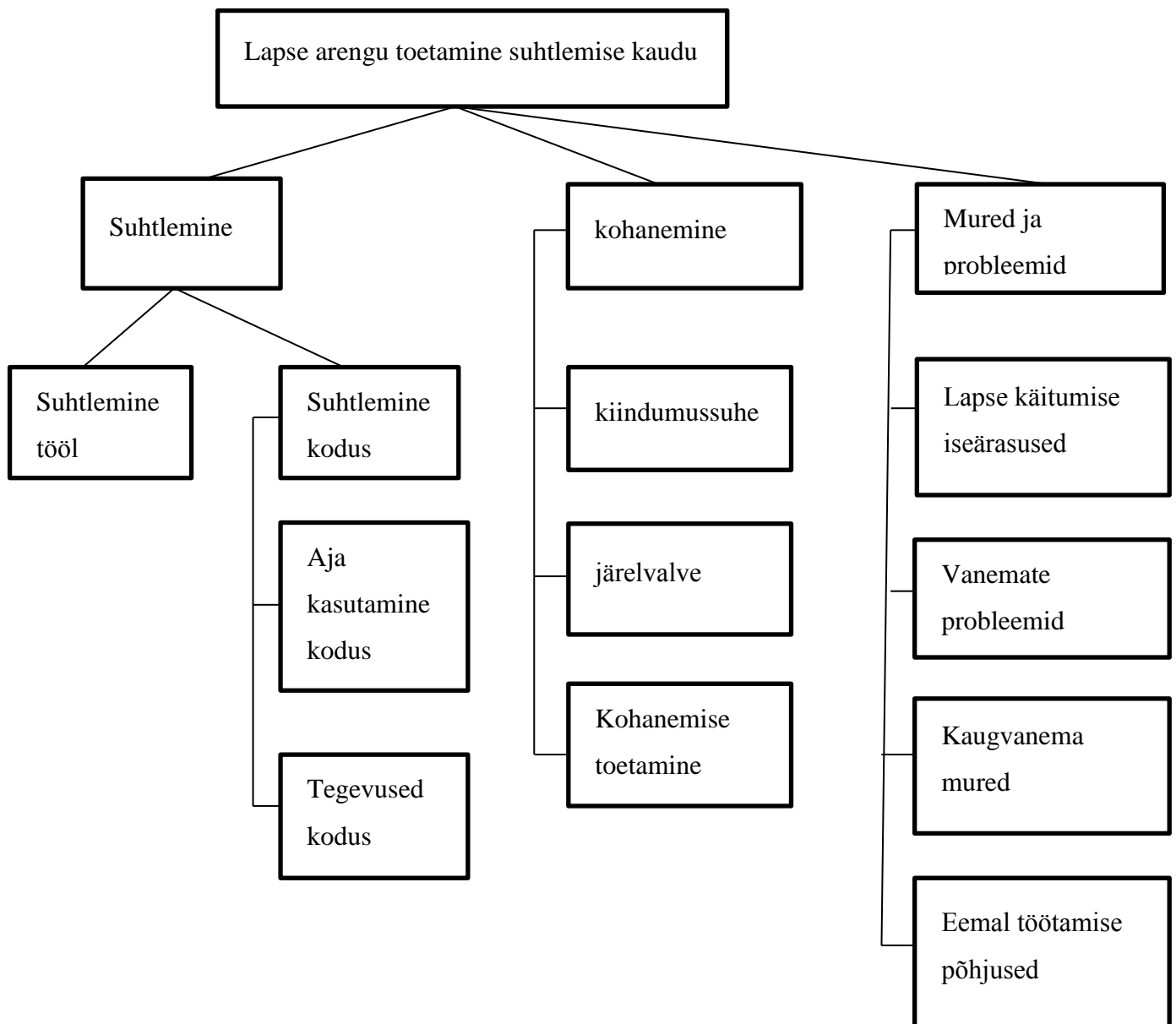
Tabel 1. *Taustaandmed, suhtlemisviisid ja suhtlemissagedus eemal olles*

	I 1	I 2	I 3	I 4	I 5
Laste arv peres	4	3	2	2	3
Koolieelses eas lapse vanus	7 a	6 a	4 a	4 a	5 a
Võõrsil töötamise aeg	11, 5 a	7 a	3+2, vahepeal kodus	3 a	8 a
Eemal olemise kestus korraga	nädal	miinimum 8 päeva, maksimum 12-13 päeva	varem 1-1,5 kuud, nüüd 2 nädalat	2 nädalat	10 päeva
Kodus olemise kestus korraga	nädal	3 päeva- nädal	nüüd 3-4 päeva	1 nädal	4-5 päeva
Suhtlemisviisid eemal olles	telefon	telefon	Skype + telefon	Skype + telefon	telefon
Suhtlemissagedus eemal olles	iga päev, vajadusel tihedamini	iga päev, vajadusel tihedamini	iga päev, vajadusel tihedamini	iga päev, vajadusel tihedamini	iga päev, vajadusel tihedamini

Lisa 4

Alakategooriad ja koodid

Suhtlemine töö:	Kaugvanema kättesaadavus suhtlemiseks Suhtlemise kestus Suhtlemise sagedus/võimalus Suhtlemisel ka nägemise vajadus (Skype) Lapse vaba valik suhtlemiseks Lapse vajadusega arvestamine Lapse iseseisev võimalus suhelda Positiivsete emotsioonide/tegevuste teavitamise vajadus lapsel Negatiivsetest sündmustest mitterääkimine isale Lapse jaoks olulised teemad Kodusolija abi suhtlemisel Vanema võimalus olla igal ajal kättesaadav
Aja kasutamine kodus:	Lapsega koos aja planeerimine Organiseeritud aja kasutamine Lapse soovidega arvestamine Lapse vajadusega arvestamine Pühendumine ainult lapsele Aja kasutamine koos Lapse tööharjumuse kujundamine Aeg maha
Tegevused kodus:	Tegemised koos Vajadus koostööks Huvi ja oskuste tekitamine erinevate tegevuste vastu Lapse jaoks hetkel olulised tegevused Tegevuste planeerimine Kodune rutiin Traditsioonilised tegevused kodus olles Kaugvanema tahtmine mitte rõhuda materiaalsele meeldimisele

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina Katrin Kallis (sünnikuupäev: 02.06.1968)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose
KAUGVANEMATE ARVAMUSED, HOIAKUD JA VÕIMALUSED OMA
KOOLIEELSES EAS LAPSE ARENGU TOETAMISEKS SUHTLEMISE KAUDU

mille juhendaja on Inger Kraav (PhD),

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 19.05.2014